Ernst Peterson

Issanda kiituseks

Tallinnas, 1921
K./Ü. „Kool“ kirjastus

H.—

Ernst Peterson

Paised

Juhtumised ja juinstused Eesti elust

Sinu pisaraid ma näen
Sinu muret kuulen ma,
Eestimaa, su ööst, su walust,—
Neist sul tahan rääkida.

Nr. 3. „Issanda kiituseks".

Teine trükk

Tallinnas, 1920
Eestim. Kooliõp. W. A. Seltsi raamatukaupl.
(K./Ü „Kool") kirjastus.

A. Kümmel'i (end. G. Kalla) trükk, Tallinnas

„Issanda kiituseks".

„Kuulge Jehowa sõna, teie Soodoma
„pealikud; pange meie Jumala käsuõpe-
„tust tähele, sina Komorra rahwas!
„Mis tarwis on mulle teie paljud
„ohwrid? Ärge wõtke enam tühja onnet
„tuua; ei wõi ma sallida nurjatumat
„tööd, pühade pidamist ühtlasi; kui teie
„ka mitu palwet loete, ei kuule ma
„mitte"... kõneleb Püha kiri.

I.

Juba mitu pühapäewa järgemööda, ja niisama ka täna, oli noor kirikherra kantslist kogudusele rääkinud: „Kihelkonna kanter"... Siin peab pisut wahele seletama, enne kui jutulõngaga edasi läheme, muidu wõib ehk mõni terawa aruga inimene arwata, nagu oleks wallal ka kanter olnud! See oleks liig! Meie nurk oli sel korral kanterite poolest rikas; üks oli päriskanter, teised enam-wähem rahwakalandri järele selle ausa nime kandjad, aga „kihelkonna-kanteriga" oli lugu järgmine:

Wana kanter, õnnis Ani, — ta armastas oma nime küll Anny kirjutada, aga see oli enam ajast, kui temast eneseft, rahwas kutsus teda ikka wana kantri-isand Ani, — oli juba aastat kuus mulla põues, ja tema asemel noorsand Kopp, kirja järel Herra Gothard Kopf, üks wäikest kaswu mees. Kirikherrade tähelpanu oli ta osawa laulukoori juhatamise ja tubli orelimängu läbi enese peale tõmbanud. Tema läbi lootis wana kirikherra nõnda koguduse peale mõjuda, et see tema sõna enam hakkab kuulma ja tema wiimast maapealist soowi täidab.

Wana kirikherra Theer oli nõrk ja haiglane. Nõrk terwisest, haiglane südamest: lapsed ja rumal kogudus said tema kirstunaelaks. Mitmest pojast järgemööda ei õppinud keegi isa ausat ametit, nii hea meelega, kui wana Theer seda ka tahtis. See ausa ameti põlgamine kurwastas wanakest wäga. Tihti heitis ta poegadele ette: „Teie õpite küll tohtriteks, adwokatideks ja, Jumal teab, kelleks, aga," — ta rääkis Eesti keeles: „Kes on seda kuulnud, et Jumal õige on maha jätnud?!" See pidi tähendama: kirikherra ametis on ka wõimalik wiletsat palukest leida.

Pojad ei kuulnud seda, ja nagu naljaks ütles kord wanem poeg: „Aga, papakene, sa ei olegi na õige enam!" kusjuures isakese wanadusest suureks läinud ja ettepoole wajunud kuhjas ihu peale

näitas, mille turjal paks kuldne uurikett päewa-paistel puhkawa maona hiilgas.... „aga näib, et ikka leiba on saadud!" lõpetas poeg wallatumat juttu. Niisugused jutud mõjusid wana Theeri peale ja ta wõrdles ennast Eli ja Saamueliga, iseäranis wiimasega, sest ka kogudus ei wõtnud tema häält tähele panna, ega tahtnud wanakese wäimeest, noort jala-parunit Stolbenit, keda rahwas sellepärast jala-paruniks kutsus, et temal peale paruninime, kirik-herraameti ja naise, midagi ei olnud, — omale hingekarjaseks. Wana Theer tundis talupoegade meelt wäga hästi.

Korra oli ta üht kiriku „wöölmöldert", — nagu neid küünla põlemapanijaid, laulu-lehtede müüjaid pike juustega ja siledate nägudega kiriku-teenreid meiepool kutsutakse, — küsinud:

„Mis sa arwad, wana Hans, kas teie „walit-sete", (kirikherra ei wõinud kirjakeele „walite" sallida), kui ma kord ameti maha panen, enestele tubli Stolboni herra kiriksandaks? On üks wäga hea ja armas mees!"

Hans wastas külmawerelisell: „Ei tea!"

Kirikherra ohkas ja haledalt küsis ta: „Miks teie ei taha?"

„Nemad tahawad," rääkis nüüd möölmölder pisut segaselt, ilma et ta oleks seletanud, kes see „nemad" olid, „nemad tahawad mõnda teist!"

„Mõnda eestlast?" küsis wana Theer ja ta silmad läikisid kurjalt.

„Ei mina tea," wastas Hans otsekohefelt, „nemad ütlewad, et Tolben ei pea hästi rääki oskama!"

Wana ohkas weel sügawamalt. Ta teadis küll, mis tähendas: „Tolben ei pea hästi rääki oskama." Seal ei olnud oskamisel süüdi, waid eestlane hakkas Greekameest Juudamehest lahutama ja oma soowa „awaldama".

„Nad on häbematad!" wastas ta äritatult. „Kuule, Hans, ütle neile, et nad häbematad on! Stolben on põlisest kirikherra soost. Ta isa oli juba waga Lutheruseajal hingekarjaseks Saksamaal. Et nemad teda ei taha, ei ole mitte üksi temapõlgamine, waid ka minu wastu näitate teie oma asjata wiha. See on minu, teie ausa teenri headuste põlgamine!"

Hans wastas aga rahulifelt ja nagu lollakalt:

„Aga kirikherra, mis seal pahändada? Ega nemad pole teid põlganud, waid Issandat, et see ei pea nende üle walitsema, kes neile palju head on teinud! Nagu kiri ütleb: „Ja on minu mäha jätnud ja teisi jumalaid teeninud. Nõndasama teewad nemad ka sulle." ... Hans pidas wahet, et näha, kuidas tema kirjatundmine kiriksanda peale mõjub.

Kirikherrale ei teinud Hansu kirjatundmine sugugi head meelt. Ta teadis küll, et need Jehowa-sõnad Saamuelile olid üteldud, ja nimelt sel kurjal ajal, kui rahwas omale kuningat tahtis, mil rahwahääl weel Jumala häälega ühte läks! Ta pööris enese ümber ja saatis Hansu minema.

„Ka see wanamees hakkab nõelama!“ urises Theer. „Ma hakkan aru saama, kustpoolt tuul puhub!“

Ja ohates arutas ta edasi: „Mis teeb mu kogudus siis, kui mind enam ei ole?.. Ta läheb häbemataks, tooreks, ropuks oma juhatajate wastu!“

Kuidas abi leida? Kuidas wõis ta julgesti oma silmad kinni panna ja teada, et koguduse juhatus ustawasse kätte läheb?

„Wana Ani asemele pean ma mehe wõtma, kes rahwast hakkab juhatama; teed mu wäimehele walmistama.“ Ja kohe muutus plaan teoks, kui Ani oma silmad kinni pani.

Wana Theer kirjutas Gothard Kopfile alandliku ja kiitwa kirja, lubas talle suurema palga, rääkis siitnurga häda ja kutsus teist missionitööle ewangeliumi nimel.

Kopf kuulis wanakese palwet.

Tuli see nüüd uuest kantrist ehk muust, aga parun Stolben oli enne Theeri asemel, kui see elawate kirjast lahkus.

Kogudus näitas aga oma armsa Ani wastu sugupidamist ülesse ja pani tema hauakünkale toreda au-märgi. Wana Theer sai küll aru, miks seda tehti ja nagu ette heites ütles ta kord ühele talupojale: „See sammas on wäga tore!" Seal wastas aga ärritatud talupoeg: „Noh, eks me siis teie ja teie wäimehe haudadele pisemad pane!"

Wana neelas need wihasõnad alla, andis aga kodus wäimehele nõu midagi ette wõtta, misläbi koguduse armastust rohkem nende poole saaks wõita.

Neid wahendeid leiti nõupidamisel mitu, nagu: kogudusele lugemisetundide pidamine, armsad lastepidud ja wiimaks — laulukoori asutamine kogudusele, kes kirikus suurtel pühadel ja tähtpäewadel Issanda kiituseks laulaks.

Wiimse üle räägiti ka köstriga. — See oli nõus. Ka tema arust oli koguduses palju, mis sugugi hea ega haridust tõstew ei olnud. Iseäranis suure ebanähtuse leidis ta koguduse riietemoodidest ja wälimisest kujust.

„Need on siin nagu metsloomad alles," rääkis köster Kopf. „Mingisugune hariduse kiir ei ole neid weel walgustanud! Meiepool oli koguni teine lugu! Meil olid oma laulukoorid; ka pasuna-koori asutasin ma sinna. Siis oli ometi noortel meestel koht kooskäija. Nende silmis seisis parem siht! Seal wõis noortele meestele palju rääkida nii hästi

haridusest, kui ka usuelusse puutuwaist asjust. Wana Ani on siin üsna maganud!"

Wanale Theerile oli sarnane laidukõne natukene wastu meelt. Ta tundis, nagu oleks uus köster ka teda sellega süüdistanud; siisgi wastas ta:

„Oh, mu armas Kopf, wana Andres oli ju kingsepp!" Wanal Theeril oli armas komme enesest madalamalseiswaid inimesi ikka ristinimega kutsudes.

„Kingsepp!?" küsis noor kirikuteener imestatult.

„Kingsepp!" kinnitas Theer, kus juures ta alt kulmu kord köstri, kord paruni otsa waatas. „Ma räägin teile naljaka loo: Minu õnsale eelkäijale olnud Andres wäga meele järel; ta olnud sakfa kingsepaks mõisas, kus ta wahel, kui aega saanud, oma pisukese orelikesega, mida mõisaproua talle kinkinud, mängida armastanud. Naiseks wõtnud ta omale endise kirikherra... toaneitsi. Ja kui siis wana köster ära oli surnud, saanud Andres asemele. Üks talumees olla sel ajal ütelnud: „Andres ei kõlba niisuguse ameti peale!" Siis wastanud wana kirikherra: „Las' Andres oma näpud pigist puhtaks peseb, küll tema teile siis mängib!"

Pealtkuulajad naersid.

Kirikherra lisas otsa: „See naljasõna on tänapäewani koguduse kätte jäänud! Siis wõite ise

arwata, missuguste raskustega oli mul sarnase mehega tööd tehes wõidelda!"

Ja jälle waatas wana herra alt kulmu kord Kopfi, kord Stolbeni otsa.

Mõlemad kuulajad ohkasid südamest nagu tunneksid seda raskust, mis wanal Andresega tööd tehes olnud.

„Ja niisugusele panid nad weel määlestussamba?" küsis köster.

Wanale herrale oli ausamba lugu ikka wastumeelt olnud ja, et talupoege tööd mitte liig suureks pidada, ütles ta: „Noh, ta oli ju oma rumaluses nii nende sarnane. Tal oli küllalt, kui nende surnud wõis matta ja lapsed ristida! Selle jätsin ma üsna temale. Ja mis muud tööd pidin ma temale weel andma wõi leidma?! Wahel oli mul temaga jutt ka laulukooridest, aga ta seisis wastu. Ta oli wäga wana, ja uuemad waated ei mahtunud kuidagi tema pähä! Ta rääkis ikka nõnda maakeeles: „Mis nad pillitawad ja pasundawad seal? Puhas oma kiituseks ja oma auks ja õpiwad rumalusi tegema, jooma ja lakkuma. Issand niisugust asja ei taha!"

,Ta oli wist wagadlane, pietist?" küsis köster.

„Seda ei wõi ütelda, aga imelik mees ta oli," rääkis wana Theer edasi. „Wahel oli ta wäga naljaka tujuga. Kõiksugu ilmaliku lõbu otsijaid nimetas ta „lõbuworstideks", ja wahel ajas ta nii-

sugust weidrat nalja, et kuula aga, kuid ise ei naernud ta selle juures sugugi. Kõik tema töö oli ka niisamasugune: salajas, weider! Ta luges inimestele iga kuus ühe korra piiblitunda! Seal mõistis ta jumalasõna seletusse ilmalikku tarkust põimida, et ime kuulda. Ta kõneles kuukäimisest ümber maakera, mis ta wist kusgilt kuulnud; seal mesilastest; seal jälle põlluharimisest. Aga kõik see oli nõnda kena kuulda, et inimesed ammuli suuga tähele panid ja hullupööra tema tundidele kippusid; kõik, olgu nad noored ehk wanad!"

„Aga see on ju jumalasõna narrimine?" küsis noor kirikherra Stolben. „Meie inimestele läheb piiblitundides hoopis enam jumalasõna põhja, dogmat, ära seletada. Praegu ei tea suurem jagu mitte sugugi, kellest püha Waim wälja läheb, kas Isast wõi Pojast, ehk jälle mikspärast usk niisuguseid suuri asju wõib teha jne. Ja ometi on see enam tähtjas, kui tühjad õpetused kuust ja päikesest, kuna ometi meie dogmade, põhjusõpetuste, peale terwe meie kogudus põhjeneb ja selle tulewase põlwe edu!"

Noor herra tahtis edasi seletada, kui suur kasu inimesel just kiriku dogmade teadusest tuleb, kui wana edasi rääkis:

„Kust pidi Andres seda teadma? See on alles meie nooremate pea-ülesanne praegu. Andresel oli kihelkonna uudistega rohkem tegu, kui dogmade uurimisega! Tema teadis kõik, mis kihelkonnas

tiales tähtsamat oli. Siisgi peab au andma: Kurja ta ei sallinud! Kuulis ta kusagil mõne eksinud inimese, kohe oli ta seal, ja mitu korda läks tal õnneks niisuguseid patuseid, mille kohta mina kõige lootuse kaotasin, ümber pöörda. Ja tihti, niisugustel Andrese reisudel, käis köstriemand minu proua käest leiba laenamas: wana wiinud wiimase kannika kottu ära ja jätnud maja üsna lagedaks!.."

Noored kiriku teenrid kuulasid imestades.

„Aga ometi wõib suuremat head weel teha," seletas köster, „kui neil oma waimulik lõbu ka oleks — olewat, nagu laulmine, mängimine ja mõned muud."

„Ta laulis küll ka, aga ikka lastega, koolilastega ... Suuri ei kutsunud ta selleks mitte kokku?"

„Oh, mis on lastelaul neljahäälegalaulu wastu!" arwas köster Kopf.

„Siis olete teie nõus, kui ma tulewal pühal kantslist kuulutan, et kooriga peale hakkate, ja et ma noori mehi ja tüdrukuid ülesse kutsun?" küsis Stolben köstrilt.

„Wäga hea meelega!.." wastas köster.

Ja suure heameelega kuulutas kirikherra pühapäewal, et uus kantriisand tahab neljahäälega laulu kogudusele õpetada, ja kutsus noori inimesi sellest osa wõtma köstriisanda juurde.

Seal tuli aga uus kanter wäga äritatult pärast jumalateenistust kirikherra juurde ja palus, et kiriksand mitte enam teda kantslist ei teotaks ega „isandaks" ei kutsuks.

„Aga nõnda kutsub ju terwe kogudus kantrit ja wana õnnist Andrest weel praegugi," seletas wana Theer. Noor ei saanud köstri teost arugi ega mõistnud esiotsa midagi wastata.

„See oli wanasti," seletas pahane köster, „isand on Eesti keeles teotusesõna ja temaga tähendatakse poolsaksikuid, aga mitte haritud inimesi!"

„Aga kanter ei ole ju kellegi herra, ega tema naine weel proua!" jõudis paruniherra nüüd wastata. „Das ist ja kolossal toll: Herra köster und proua"... lisas ta naeratades wana kirikherrale. „Famos!" naeris ta köstrile: „kes siis mina ja minu proua on?!" Köstri wiha lahutas imejärsk noore kiriksanda meelekindlus: ta tundis, kellega tal siin tegemist on, ja pehmemalt sõnas ta: „Herra nime ma ei taha, herraks ma ei ole sündinud, aga isandat ma ka ei salli!"

„Aga, kuidas pean teid siis kutsuma?" pahwatas herra Stolben.

„Kutsuge mind lihtsalt kihelkonna kanter," sai köster üle keele.

Ja sellest päewast kuulutas kirikherra ikka: „Kihelkonna kanter".

Sealt siis ka tuli, et kirikherra tänagi kuulutas: „Kihelkonna kanter palub täna jälle mind kogudusele teada anda, et tema koori weel lauljaid wastu wõetakse, iseäranis noorte tüdrukute hääli, nimelt pealthäält ehk sopraanot läheb weel waja! Sellepärast palun ma: wõtkem ennast kihelkonna köstrile üles andma, teie noored neitsid, kellel Jumal ilusad hääled on annud! Teie ärgem arwagem mitte, et Jumal teil ilusat häält on sellepärast wõtnud anda, et seega ükspäinis rääkima; ei koguneste mitte! Wõtke lugeda meie oreli peal, mis seal seisab kirjutatud: „Laulge ja mängige Issanda kiituseks!“ Seepärast andkem ennast üles! Ning teie wanemad, ärgem keelagem mitte omad lapsed Issandale! See on patt! Meie peame mitte ükspäinis oma hääl, waid ka oma terwe keha andma Issanda kiituseks! Ma usun tõsiselt, et juba see nädala sees kihelkonna kanter saab ütleda wõima, nagu omal ajal templi ülesse ehitajad Israelis: nüüd saab küll! Tulewal pühal on esimene proow!“ lõpetas noor kirikherra.

All koguduses käis waikne kõmin läbi ridade nagu oleks keegi tasakesti uinuwa mesipuu pihta koputanud.

2.

„Noh, mis täna kirikusaks ka pahwas?“ küsis wana Mart Kodar oma kirikust tulewate naise

Leenu ja tütre Miina käest, kui need „kiriku poolt palju termisid" olid ütelnud ja aida juurde hakkasid minema uusi kirikuriideid ära panema.

„Mis ta rääkis?" poolis Leenu. „Eks ikka Jumala sõna!" — Ja läks aidale, kuhu tütar Miina juba oli jõudnud.

Kui nad tagasi olid jõudnud, küsis wana Mart uuesti: „Kas raha jälle peale aeti, wõi tahteti lauljaid; see on neil nüüd sihuke uus mood! Sistõe sõgaane!"1)

„Ei raha seda korda küll ei tahetud," wastas tütar Miina.

„Ometi üks kord, neil sellest isu ära läind, i slaawa tebee kospodi!"2) õiendas wana Mart tütre jutu otsa. „Aga ega nad weel „äitüma" ütelnud ei ole! Muidu läheks ka kiriku, kus see raha pealeajamine ajab nõnda isu ära, et päris hirm tuleb peale! Sina waewa ennast ööd ja päewad, — ja nemad?! — „Anna raha" ja „anna raha". Serti, atkuda moi tengi wosmjot?3) Wana juut ka! — Tuleb talwel sisse, peksab piitsawarrega wastu saapasääri, wirutab kontsa teineteise wastu ja painab: „Noh, wan Kedaras Märt, kas iks sile teis heinad saap!" Serti, atkuda Kodaras Märt wjjo wasmjot?4) Kas sa tead ka, mis see „sile teis heinad" maksab?"

1) Sula mustlased. 2) Ja tänu Taadile. 3) Kust mina selle raha wõtan. 4) Kust Kodara Mart selle raha wõtab.

„Oh, jäta ometi kord oma jutt sellest rahast," seletas ema sööki lauale kandes, „nüüd enam raha ei taheta, nüüd tahetakse lauljaid!"

„Ikka weel lauljaid?!" pani Mart imeks. „Mis nad hakkawad surnuid ülesse hõiskama wõeh? Juba koguwad terwe kuu otsa neid!"

Emat tütart naeratasid pisut, siis ütles ema: „Sul ikka oma lori: surnuid ülesse ajama! Mine ikka! — Nemad tahawad kirikus laulda, et siis ilusam kuulata on!"

„Et tukk peale ei tuleks!" pahandas Mart.

„Jäta ometi oma kiusujutt," noomis ema kurjalt, „nemad tahawad neljahäälega laula õppida nagu teistes kohtades, teistes kihelkondades, sedasi nagu ühekorra Jõuluõhtul Altmaa koolmeister omadega laulis, ja pärast Tartus ka olla laulnud!"

„Ladna, ladna, eeta moi panimaajet,1) aga mis sealt siis peab wälja tulema?" küsis Mart uskmatalt.

Naised ei teadnud midagi wastata, mis sealt wälja pidi tulema.

„Ju sealt siis ikka midagi ka tuleb," ütles tütar Miina, „et teised poisid ja tüdrukud juba ülesse on annud..."

„Maltsat!"2) põrutas korraga wanamees. „Kes sinu käest küsis? Ena tattnina, wõi wanainimeste jutu wahele!"

---

1) Tubli, tubli, küll mina seda mõistan. 2) Wait!

Miinakese pisukene ümmargune nägu muutus ühetawaks punaseks; ta lõi silmad maha ja kadus taha kambrisse, kuhu ohates lahtise akna alla istus ja wälja hakkas waatama.

Oues oli täieline kewade juba käes. Wärske õhk nagu wajus õuest kambrisse ja jahutas Miina kena nägu. Miinal oli enese üle palja meel. Kuidas oli ennest, natukese aja eest, Kisu kõrtsimehe poeg Jaan Wõlw teda tee peal tellinud ja palunud köstri juurde laulma tulla: neil puududa just esimese hääle laulsjatest, ja Miinal olla nõnda ilus, wõbeselge hääl; tast wõiks hea laulik saada! Nõnda kõneles Jaan. — Ja nüüd? Nüüd käis isa temaga, nagu mõne pisukese titekesega ümber! Miinale oli isa jutt täna iseäranis wali, ehk ta temaga wäga hästi oli harjunud ja isa kombeid wäga hästi tundis.

Aga niisugune oli Miina isa. Ta oli wana Nikolaisoldat. Juba see tähendas midagi! Ungru- ja Krimmisõjad oli ta läbi teinud ja kolm rasket haawa kaelasse saanud. 18 aastat oli ta teeninud, 7 kuud Krimmi sõjas olnud ja siis koju lastud, sest Krimmisõja kuud loeti aastate pähä. Wärske haawaarmiga ja raudse ristiga, Georgiristiga, oli ta koju tulnud, — ligi nelikümmend aastat wana. Kõik see ei keelnud teda aga elama hakkamast. Paari nädala järele olid tal endised sugulased, sõbrad waadatud. Selle ajaga oli ka

Mardil tulewane eluplaan selge. Mõisalt rentis ta omale wanad täiskaswanud sawiaugud, tegi sinna omale onnikese, wõttis warsti naise, — ja Mart oli omaga niisama kaugel nagu wäga paljud, kes ei Ungru= ega Krimmisõda polnud näinud. Ehk ta küll wanalt naise oli wõtnud, oli Jumal tema elu pikendanud, ja nüüd oli kaks täiskaswanud last, kaks tütart, kellest wanem Tallinnas ühel raudteeametnikul mehel, noorem aga kodus kaswas, ema awitas, kes juba wanaks kippus jääma. Miinale tahtis wana Kodaras mehe koju wõtta, oma pisukesse saunakesse, millel kõigist kaks tuba, eeskoda ja selle kõrwal söögikammer. Miinat olid juba mitud soowimas käinud, aga nendest ei olnud isa ega Miina meele järele weel ühtegi. Mart ei tahtnud tütart maha pillata; tema — Nikolai-soldat — see ei olnud ju igapäewane inimene. Ja ei tea, kes igapäewastest inimestest sai 36 rubla linnast kroonukassast paiukit! Peale selle oli Miinal aega küllalt, alles 18 aastat wana, öitsew, noor ja kena; kena näost, sõnadest, tegudest!

Miina oli wäiklase kaswuga, pisukese roosa näoga ja sõstrakarwa silmadega ning musta juustega. Mart kaswatas tema waljusti ülesse, ja et isa tujukas ja kangekaelne ning lastega õige tihti taples, siis paistis Miina näol praegugi häbelik jume, selle alatasa taplemise järeldus. Mis aga Miinat üle walla kuulsaks tegi, oli tema ilus

lauluhääl. Kui Miina wahel Sawiaugult, nõnda kutsuti Kodara losti, külakiigele läks ja teiste neiõude seas laulu lõi, siis läksid poiste näod rõõmsaks, ja sagedasti kuuldi sõnu: „Sawiaugu Miinal on saarekõri," see pidi tähendama: Miinal on kõwa, selge hääl nagu saarepuu.

Miinat armastas wana Mart nagu oma hinge. Ta käis temaga alati ühes töös, kord mõisawäljal, kord talupõllul. Kiriku läks aga Miina emaga ehk jäi temaga koju; sest kirikusse ronis Mart ikka üksinda oma wana luitunud soldatisinelis, ja ta siis pidas kõlbmatuks, kui noor neiu soldatiga kõrwu sammub. Isaga alati ühes elades ja isa käpa all kaswades sai tast täieline isa tütar: sõnades otsekohene ja kangekaelne, kus omal õigust arwas olewat.

Kord tahtis ema Miinat mõisa teenima wiia; seal wandus aga Mart: „Winnji, ne naado1) mõisa, kas kodus tööd ei ole; laia ilma peale, siis see weel minu laps!" — ja habemesse pomises ta oma keeles: „salka, salka, esli takaja tewka prapadjot, frää!" 2)

Wahel, kui töö juures wanal käed walutama wõi selg haigeks läks, ja wana põõsa ääres ehk kraawikaldal piipu hakkas põlema panema ja sealt hoolega töötawat Miinat tähele pani, siis ilmus

---

1) Sind ei ole tarwis. 2) Kahju, kui niisugune tüdruk asjata kaob.

wanale pisar teise silmanurka ja nagu enesele rää-
kis ta: „Ohj, eslib maltsik põlaa; kineral, mis
kineral, aga tewka, kuda teher tet!“ 1)

Aga Miinat polnud tarwis pakkuda! Sawi-
augu kõrwal, ka mõisa põldude ääres, elas An-
nuse Mihkel, pisukese rendikoha peremees, kelle
poeg Joosep Miinaga wäga tihti magusat juttu
ajas ja minewal laadaajal kaks suurt õuna ja
pihutäie kommwekka oli kinkinud. Ja seda oli ta
kõik wana Mardi enese silma all teinud! Miina
pidas Joosepist suurt lugu ja wana Mart ei leid-
nud poisist ka midagi paha. Seda teadis noor-
mees ja käis pühapäiwiti tihti wana Mardiga sõja-
jutta ajamas ja ajalehte lugemas, sest Joosepil
käis ajaleht, mille sisu wana Marti wäga hu-
witas.

„Noh, mis siis Ingeland ja Türk jälle tee-
wad?“ küsis ta alati Joosepi käest, kui see ajalehe
taskust wõttis, et lugema hakata. Siit kuulis wana
sõjamees palju, mis ta enne ise oli näinud, ja tihti
pidi Joosep peatama ja kuulama, mis Mart Ungru-
maalt, Poolast ja Austriast teadis rääkida; wa-
hel läksid jutud ka mujale, ja siis pidi muid raama-
tuid lugema, mida Joosep raamatukogust ehk mõne
muu sõbra käest oli saanud.

---

1) Kahju, et ta mul poiss ei ole; tindral, mis
tindral, aga kuhu sa nüüd ta paned?

Joosep oli üks neist noortest meestest, kes priiaja raamatulugemisega mööda saadawad, et rohkem ajateada, suuremat silmaringi omada. Luges ta ajalehest mõnes kriitika, siis muretseti ka see raamat, et oma silmaga näha, kus pool tõde. Oma teadusest andis ta heameelega mõndagi Sawiaugu rahwale, sest Joosepil ei olnud ükskõik, kas Miinat on maa peal ehk mitte. Sellest siis tuli, et wana Mart niisugustest asjadest kiriku juures oskas teiste wanameestele rääkida, millest need undgi ei olnud näinud. Seda teadis wana Mart ja sellepärast pidas ta Joosepist lugu, ja salajas südames arwas ta ikka, et nooreśtmehest tema edaspidine wäimees saab.

Joosep oleks ehk ka Miinaga juba peale hakkanud, aga tema wanemad ei tahtnud heameelega, et Joosep Miina oleks wõtnud, mitte et sellega mõnele romaanile toitu anda, waid lihtsalt: Miina oli waene, ja Annuse isat emat oleksid heameelega näinud, et nende poeg, nende tark poeg, mõne rikka enesele oleks walinud ehk mõnda rikkamasse kohta koduwäiks läinud. Seda kõik Joosep oleks wõinud teha: Joosep oli ju üle walla tublina, targana poisina tuttaw. Joosep armastas aga Miinat, armastas teda südameliku, tõsise armastusega, mida tema wanemad wäga hästi teadsid. Oma armastust ei awaldanud ta aga Miinale. Ja oli seda tarwis! Seda tunnewad nooreb ise kõige pare-

mini! Joosep ootas. Ta arwas: „Kui asi wanuneb ja wanemad asjaga harjuwad, küll siis luba ja õnnistus tuleb! Ja nõnda oli ka wäga hea elada! Oh, kuidas tuksus Joosepi süda, kui ta ajalehest jutta luges, kus armastajad pika waewade järele kokku said, siis Miina otsa waatas, ja see oma sõstrasilmadega Joosepit puuris, nagu tahaks ta midagi salalikku, pühalikku nooremehe südamest läbi torgata; siis tundis Joosep elul mõnu, eesmärgi ja sihi olewat. Niisuguste lugemiste järele tegi ta kodu seda suurema isuga tööd.

„Minu Miinakene!" mõtles ta. „See Miina on minu!.."

„See Joosep on minu," ... mõtles ka Miina praegu akna all ja waatas Annusetalu poole: kas Joosep peaks täna tulema? Seal hõikas ema sööma.

Miina nägu oli tusene. Seda märkas Mart, ja et endist taplust pehmendada, küsis ta laua äärest üles tõustes, kui „äitüma" oli ütelnud, sest Mardi laua ääres ei räägitud iialgi lori:

„Kas seal siis mõned peaksid juba laulmas käima, Miina?"

„Paljud on endid ülesse annud. Nagu: Männiku poisid, Tammiku Juulit Annat, mõisa noor kärner, siis weel kirikualt kingsepp, kirikherra enese toatüdruk, köstritüdruk ja suiline ja Risu kõrtsimehe poeg Jaan!" seletas Miina.

„Risu Jants?!" küsis isa.

„Jants!"

„Ja tahawad sind ka saada?" päris isa.

„Jah! Jaan palus weel tee peal, et ma tuleksin!"

Wana Mart sülitas ja sügas kukalt. Ta nagu oleks tahtnud ütelda: „Wõi siis selle rikka kõrtsimehe poeg minu tütart palus!"

„Ja mis teie seal siis laulate?" küsis ta uhkelt.

„Kirikherra seletas täna, et jumalasõna laula Issanda kiituseks," seletas ema.

Mart lõi naerma.

„Aga kui neil niisamasugune lugu kätte tuleb," rääkis ta pilkawalt, „nagu ennemuiste Raemeestel, kui ma alles poisikene olin? Nemad kuuknud ka neljahäälsest laulust, ja — tawai,1) — surnut neljahäälega lauluga maha wiima! Üks laulnud „Aukiitust", teine kõõrutanud „Jerusalemma", kolmas lasknud „Ma waene muld"! neljas, — olen ära unustanud, mis. — Ja nõnda läinud aga peale, kuni takka metsast suure tee peale wälja! Wot, seal seletanud keegi tark, wist Wanemuine, et üht ainust laulu pidada neljahäälega laulma, eks siis olnud meeste tarkus mokas!..." Ja wana Mart naeris kurjalt.

———

1) Las' käia.

„Noh, eks kanter ja kirikherra siis tea!" seletas ema.

„Kanter?!" küsis Mart, „ja kirikherra! — Jaa snaajul) neil on kõigil oma konksud sees nagu willakraasidel, ikka oma poole kõwerad, need tahawad midagi uudist näidata, mida enne pole olnud! Ei Issanda kiitust pole seal küll natukestgi!

„Ei tea!" küsis Miina, „kas ma ka peaksin minema, neil peab tulewal pühal esimene proow olema?" ja waatas häbelikult isa otsa.

Mart mõtles.

„Ei!" ütles ta kindlalt, „kui neil sind tarwis läheb, küll nad siis teadwad, kus Sawiagu Mart Kodarus on! J teelo s kantsom!"2)... Sellega oli sellele loole lõpp tehtud.

3.

Leeri- wõi lugejalastetuppa, mis köstrimajaga ühe katuse all asus, oli hea jagu noori inimesi kokku kogunud. Nagu alati, nõnda ka nüüd, tundis kogunud rahwas wähe argust, nagu häbeneksid nad teine teist, nagu ei teaks inimesed, mistarwis nad kokku olid tulnud, nagu oleks see kõik asjata, et nad siia olid tulnud.

Täna oli esimene lauluproow kihelkonna kantri juures. Kanter oli aga alles pühapäewasel

1) Mina tean. 2) Ja asi otsas.

ametitoimetusel, sellepärast pidi oodetama. Aeg aga kippus kokkutulnutele igawaks minema. Küll katsus üks ja teine noormees mõne naljaka, nupuga sõna ütelda, aga ei sõnad läinud hästi woori ega tahtnud neiud naerda. Neiud olid alles wõõrad ja häbenesid wastata, juttu ajada. Wiimaks läksid neiud ühe julgema juhatusel õue ja jätsid nooredmehed üksinda tuppa.

„Jookske ikka, jookske!" naeris Risukõrtsi Jaan Wõlw teistele poistele, „waata, pärast aja malgaga wälja, lähe siis ka mitte!"

Mõni lõi näo muiule, aga et selles lauses midagi naeruwäärilist ei olnud, ei toonud see juttu alustust.

Oli pisukene piinlik waikus.

„Mina tean niisuguseid mehi," seletas Jaan edasi, kellele waikus liiale läks, „siinpool on see alles esimene asi, olgu mõnes koolimajas mõni pisukene katse wälja arwatud, aga Taga-Wiljandi, kus meie enne elasime, seal oli see asi üsna moes. Siitrahwas magab alles, nooredmehed ja neiud wahiwad kokku saades üksteise otsa nagu wäsikad walget wärawat . . ." Poiste naeruhoo pärast peatas Jaan pisut. „Aga seal, ai, seal oli koguni teine asi, seal olime üsna . . ." Jaan jättis sõna ütlemata. Selle asemel plaksutas ta keelt. „Siis on ka lõbus käia!"

„Aga kõik ei laula ju, kellega just tahaks kokku saada, ja igaühega ei lähe see asi ka riimi," arwas mõisa kärneripoiss.

„Seep see on," sõnas üks Männiku poistest, „ja niisugustega ei ole midagi ette wõtta!" — Ta näitas ukse poole, kust tüdrukud wälja olid läinud.

„Peab hoolt kandma," tähendas Risu Jaan, „siin on tarwis ise käsa, jalgu liigutada, ise kokku ajada, ise kutsuda; neiud on ju sihukesed loomad, et neid püüdma peab, pange, mehed=wennad, suu=wärgid liikuma, küll meie siis lauljaid . . . ja," ta naeris . . . . „saame."

„Kanter tuleb!" jooksid tüdrukud tuppa.

„Ja see teid murrab!" naeris Jaan.

Ukse ees olewate akaatsiate takka wilkus ka köstri pisukene kuju. Köster tuli kohe leerituppa. Alandlikult teretas ta kokkutulnuid ja soowis kõi=gile: „Jumala abi olgu meie hea ettewõttega! — Siis nii palju olemegi oma suurest kogudusest lau=likuid saanud?!" Ta muigas kahju awaldades.

„Kõik ei taha tulla, kes laulda wõiwad!" rääkis Risu Jaan. „Ma olen mõnega rääkinud, aga ei taha tulla; teisi jälle ei lase wanemad!"

Köstri kõrge, lage otsaesine läks kortsu, mis=läbi tema nägu weel wagamaa jume sai. Tema oli üks neist inimestest, kes pisukese hariduse ja teaduse juures alati targad tahawad olla, kes ilma

kawaluseta uskus, et inimene siis pimerumal ehk kangekaelne on, kui see tema, parem üelda kirikherra ehk mõne muu ülema soowi heameelega ei täitnud ehk selle juures weel waidlema hakkas ja selle headuse üle kahtles; wiimaseid luges tema ikka kahjulisteks seltskonna liigeteks. Oma waimu ilmalist osa kosutas ta „Gartenlaube" ja „Haus und Mode" lisalehtede lugemisega. Kõige oma teaduse juures uskus ta kindlasti, et Saksa keel kõige enam haritud keel ja Saksa rahwas kõige enam wäärt ja eeskätt rahwas maailmas on. Sellepärast tegi Jaani jutt talle tõsist kurbust.

„Miks ei lase!" hüüdis ta pahase häälega. „Ega meie siin ometi kurja peal ei ole? See on wäga rumal, wäga rumal! Saksamaal on lugu koguni teine! Aga see on see rumal ja wana Eesti mood — wanast kinni pidada, kui see ka rumalus on! Meie peame ometi näitama, et meie ka haritud rahwaste kõrwal kõlbame seista!"

Siis ükfikult kõiki kättpidi teretades ütles ta igaühele: „Rõõmustab mind wäga," ja keda ta ei tunnud, selle käest küsis ta: „Ja teie aus nimi?"

Kui ta nõnda kõik läbi oli käppanud, ütles ta: „Ehk küll ilma söömata, peame ometi kohe peale hakkama!" Lauljad laskſid aga köstri sööma.

Warsti tuli köster, ja laul algas. Esiti oli häälte sortimine, kus tüdrukud kõik häbeliku moega köstri häälele ja orelise järele ajasid, siis algas

harjutamine. Wõeti proowiks „Mu elu Kristus ise." — Aga laul ei tahtnud minna, hääled olid wäga harjumatud.

Köster raputas pead.

„Abi läheb tarwis, abi läheb tarwis," seletas köster, „iseäranis esimene hääl on nõrk! Ma ei ütle mitte," rääkis ta esimese hääle peale waadates, „et teie ei saa lauldud, aga see peab kõwem olema!" Ja nagu kõikide käest küsis ta: „Kas teie ei peaks mõnda gustatud neiut tundma, kes esimest häält weel peaks laulda wõima?"

„Kodara Miina!" sosistasid mõned tüdrukud, ja sedasama kinnitasid ka poisid, iseäranis Jaan.

„Siis paluge teda," soowis köster, „et ta tulewal pühal siia tuleks!"

„Ma rääkisin talle juba minewal pühal," seletas Jaan, „aga näha on, et ei tule. Ma wõin ju korra weel tee pealt sisse minna ja teda päris isa kuuldes paluda. Ehk wana laseb, aga kui see ei lähe, siis peate, köstriherra, teda ise kutsuma, see wana on kangekaelne ja isemeelne!"

Seni, kui Jaan kõneles, olid tüdrukud pead kokku pistnud ja arutasid isekeskis midagi. Kui aga Jaan lõpetas ja köstrile oli soowinud Miinat ise kutsuda, kui see tema tellides ei peaks tulema — ja köster wastumeelselt nina oli kärsutanud, mis selgeks tunnistuseks oli, et köster sellega oma

au wähenemist karlis ja mitte nõus ei ole, ütles kirikherra toatüdruk:

„Meie Kodara Miinat ei taha!“

„Ja mis tal siis wiga on? küsis köster, kes selleſt omale kasu tundis.

„Miina karjub meie kõrwad kinni!“ julges Tahmamiku Anna ütelda.

Sellest lausest märkas aga köster, et tüdrukud Miinat wist sellepärast ei soowi, et see ehk paremini laulab. Seda tundsid ja arwasid ka poisid.

„Siisgi wõiks Miina tulla,“ arwas köster, „ehk saame pisut kergitust!“ Ja sõbralikult kõikidega jumalaga jättes läks ta oma poole.

„Meie Miinat ei taha!“ kinnitas kirikumõisa toatüdruk. „Aga kui Miinat sugugi ei oleks olewat, mis siis?“ kilkas ta naerdes.

„Ega meie üksi Miinat ei soowi,“ seletas Risu kõrtsi Jaan. „Aga lugu on see, kui meie koorist wähedegi asja tahame saada, siis peawad kõik ümberkaudsed paremad jõud koos olema, siis wõib ka midagi korda saata!“

Seda rääkides istus Jaan õige toatüdruku Anni kõrwale ja seletas, et kõik wäga hästi läheb. „Pea asi on see,“ rääkis ta teisele juba kõrwasse. „mispärast peate endid nõnda waewama? Las' Miina huikab! See on teile ju suureks kergituseks!“

Tüdrukud andsid järele.

Tee peal ajas Jaan tüdrukutega head nalja ja teised aitasid kõrwalt. Kui aga tüdrukud lahkunud olid ja poisid üksinda edasi läksid, hakkas mõisa noor kärner peale.

„On aga need ka sääsed! Igaüks tahab ise mees olla. Miina, see karjub nende kõrwad kinni!"

„Need wanad kondid ka kedagi!" pahandas Jaan, „ühel pole hambaid, teisel silmad wiltu, kirikumõisa Anni oleks ka, aga kus nina! — Nagu pool hapu kurki! Aga wat, oleks niisuguseid rohkem nagu Miina, Kalatoa Ella, siis weel mõisa kärneri Juuli." Jaan plaksutas sõrme, „nendega oleks ka lust lausda!"

Noor kärner naeris ja wastas: „Ega meie wana oma Juulit ei lase!"

„Sihukesed need wanad on!" aitas Männiku poiss kõrwalt. „Nad arwawad kohe, et poisid nende tüdrukud ära sööwad!"

„Noh, poisid," julgustas Jaan, „wõtame jõud kokku ja kawalused wälja, ehk saame koorile hinge sisse! Siitnurk läheb selle moega hapuks! Tulge mujale maale, waadake, kus elu on; siin kaswawad noorele inimesele samblad selga! Tänu Jumalale, et köstrile sihukene tark mõte pähä tuli! Poisid, sellel asjal on tulewik, olge aga waprad! Mina wõtan Miina oma peale, Sina, kärner, räägi ende

wanaga ja too Juuli laulma; aga teie, Männiku mehed, tooge Ella wälja!"...

Ja Sawiaugu ukse ees pidas Jaan hobuse kinni, wiskas ohjad hooletult hobuse seljale ja astus sisse.

Sawiaugu pere oli parajasti ajalehte lugemas. „Ingelandist ja Türgist" kuulamas, kui Jaan tuppa astus.

Jaan Wõlwe tulek mõjus kõikide peale. Miina aimas, miks Jaan tuli. — Ka Joosep märkas seda ja paluwa pilguga waatas ta Miina otsa, nagu tahaks ütelda: „Ega sa, Miina, ometi ei lähe!"

Noorte inimeste silmad räägiwad selgemini, kui wahel aruka inimese pikk kõne. Ei tea, kes ei ole ammu enne oma südames märkanud, et tema tulewane kaasa talle juba ammu enne armastuse awaldust silmadega on awaldanud: „Mu kallis, mu armas, mu jäädaw pärandus!" Miina luges neid sõnu ka täna Joosepi silmist ja tal oli wäga hea! Mart tundis aga, nagu oleks keegi röömloom, umbes kulli wõi rebase sarnane, tema waguse kanakarja sekka sattunud. Mardile oli Jaani tulek õige wastik.

„Segasin siitpere misjonitundi!" hakkas Jaan pärast teretust peale.

„Mis teha!" wastas Mart, „kõigil pole ka su laupataldu kulutada!" Ja et ruttu otsale saada,

küsis ta: „Ei tea, kas noroelmehel asja ka pidi olema!“

„Oli ikka, ja ei olnud ka,“ seletas Jaan ja waatas Miina otsa. „Kantriisand saatis palju terwisid ja palub Miinat laulma tulla! Miinal on nõnda ilus hääl.“

„Wana Ani wõeh, kust siis tema wälja sai?“ küsis Mart.

„Uus kantriisand!“

„Aa!“ — naeris Mart, uus on „kihelkonna kanter“, wana isand on surnud, ja meie oleme kõik wanaaja inimesed!“

Jaan läks näost punaseks. Ta ei olnud uskunud, et wana Mart teda nõnda karedalt wastu wõtab.

„Siis Miinat teie ei lase tulla?“ küsis Jaan silmi maha lüües. „Siis meid peate teie nõnda halwaks, et Miina meie sekka ei kõlba!.. Kirikherra laseb oma Anni tulla, kärneri Juuli tuleb, Tahmamiku tüdrukud tulewad! Ja kanter ja kirikherra paluwad nõnda!“

Mardi silmad hiilgasid.

„Kus need kirikherrat kantrit siis on?“ küsis ta wihaselt laua äärest ülesse tõustes. „Sina tellid ikka küll, aga kus need on, kes minu last otsiwad? Kas nad ei tea, et Mart Kodar Savinugul elab ja et kiriku alla rohkem ei ole, kui paar wersta!?“

„Siis teie tahate, et kirikherra teile peab tulema?“ küsis Jaan kergelt, kuna ta Miina otsa waatas, kes silmad maha oli löönud ja sellepärast häbi tundis, et tema pärast nõnda kaubeldi.

„Mina ei taha kedagi, serti takiie, ristajut huuse, kak panni list, serti!“ 1) sülitas wana Mart ja ütles weel kord… „serti takiie“ kihwade sisse.

„Mis seal siis nõnda wihastada,“ seletas Jaan ennast siregeks ajades, „ega ma pole ju midagi halba teinud; ma tulin teid paluma! Teie arwate, Jumal teab, mis paha, aga Miinal on ilus hääl ja kui teie korra peaks kuulma, kui Miina kirikus laulab, siis lasete hea meelega! Kui teie minu sõna ei usu, räägib kanter ise! — ja siis Jumalaga!“ Jaan läks.

Piinlik waikus rõhus tuba. Ema oli käed põlle alla pannud ja waatas Miina otsa; Miina seisis laua ääres ja otsis midagi nagu maast; Joosep pööris ajalehte; wana Mart koputas piipu ahjurinna wastu!

Joosep oli esimene, kes ülelüdist waikust segas: „On sel aga ka lõuad peas; näha kohe, kõrtsimehe poeg ja leti taga ülesse kaswanud!“

„Sihukestel on need wiimased wigurid teada,“ laskis Mart teinepoolt suu äärest teinepool piipu hoides, „wõi pole ma sihukesi näinud, ruśski pos-

---

1) Hakkawad külge, nagu leht saunas.

loowitsa kaworit: wek siwii wek utsiis,1) see tähendab: kes kaugel käind, see palju näind! Aga mina ütlen: kellel minu Miinat tarwis läheb, see tulgu, aga mitte teise, kolmanda kaudu, ja weel sihukene tattnina!"

„Kas siis Risu Jaan sinu tattnina on?" küsis ema pahaselt.

„Wõeh, paaba2) sina ka kedagi! Ungru woinas põll, Rõmski woinas põll, Turka streläll! Ja wssoo snaaju! Tõi tersi morda!"3) Ja pehmemalt lisas ta otsa: „tewka rowwo s malakom, hto snaajet?4) Aga mina tean!"

„Mis sina tead, wa poomkael," urises ema, kes wanast aru sai. „Kuidas wanasti oldi? Hopmann ajas teol nooredmehed piitsaga tüdrukute kõrwale magama ja pani paari; ei tea, kellel seal häda oli? Ja sina kardad meie Miina pärast! Mul üsna häbi!"

Wanamees ei leidnud wastust. Siis lõi ta nägu naerule: „Tühi lori! Wsio suss!5) Siis oli kõht kõlkaid ja hambaalused haganaid täis, nahk wäsinud ja peksetud! Aga nüüd!?... Waata, hirnuwad aga!... Pane loomale koorem peale, siis tee, mis tahad. Need lähewad mängi lööma;

---

1) Wana sõna ütleb: elu aeg ela ja õpi. 2) Wanamoor. 3) Ungru sõjas olin, Krimmi sõjas olin. Türki lastsin? Mina tean puhas. Sina pea suu. 4) Tüdruk nagu röösk piim, kes teab?! 5) Kõik lori.

neil kodus igaw; need lööwad ju ralli; ajawad au taga! Nooremad säluд! Nagu tedred mängu ajal: Wõibirait palutse!"1)

„Aga mis siis Miina teeks, kui meie surnud oleksime?" küsis ema tigedalt.

„Siis, siis..." wihane Mart otsis sõna,.. „siis ajagu, minu pärast, kas otsepüsti ülesse!"

Ema kukkus wagusaks: nüüd oli kardetaw wanale weel wastu rääkida ja ega wana ikka oma jonni poleks jätnud.

Päikene oli õhtusse wajumas; Joosep tegi minekut, ning Sawiaugul näis nagu poleks midagi sündinud!

4.

Köstri laulukoor kaswas tõesti. Tuttawad neiud olid palwet kuulnud ja laulsid rõõmsasti... ja Miina laulis ka esimeste seas.

Köster ise oli Sawiaugul käinud, asja osawasti ajanud ja wana Marti palunud Miinat laska.

Ta teretas wäga aupaklikult Marti; ja enne, kui juttu laulukoorist teha, küsis ta wana elu järel; ta imetles tema wahwust, pani tema weel tublit terwist nii wanas eas imeks, rääkis ise sõjalugusid, mis Mart heameelega kuulas ja wiimaks hakkas alles köster rääkima:

---

1) Et paremat walida!

„See sõjaasi on samasugune, nagu lauluasi. On hea kindral, hea soldat, wat, siis läheb sõda. Aga meil ei lähe laul mitte kõige paremini, meil puudub ohwitser, kes soldatid kohe peaks! Noh, mina ise olen küll kindral, aga igas hääles peab oma ohwitser olema, kes soldatid kohe hoiab. Ma olen kuulnud ja ka kirikus tähele pannud, et teie tütar Miina, aus sõjamees, wäga ilusasti esimest häält laulab. Kas meil ei oleks mitte au olewat ka teie tütart laulukooris näha. Ma tean küll, et nüüdseaja nooreb inimesed wäga wallatumad on. Aga mõtelge ometi, et laul kõik meie oma silme all sünnib! Meie oma silme all! Ja ega siin meie koguduses midagi paha ei ole karta! Siis peame weel lapsi omaljalal käima õpetama, muidu jääwad jalad nõrgaks! See on niisama, waadake, nagu sõjas! Waadake, teie olete palju usinat teinud, teie olete kõwa, teie olete 80-aastaselt niisama terwe nagu mina neljakümnelt; ja seda teeb kõik harjutus!...“

Niisuguse jutu peale lubas Mart Miina minna, aga lisas juurde: „Wisake ikka nooremate peale ka silma;“ — mida köster muidugi lubas teha. Ja kui Miina kord ära oli käinud, ja köster tema häält kuulnud, silitas ta Miina õrna palet ja ütles: „Teist, aus neiu Kodar, oleks ilmakuulus lauljanna saanud, kui teie noorelt õige õpetuse oleksite saanud!“

Kadedusega waatasid teised Miina otsa; Miina aga tundis, et ta midagi enam on kui teised. Ja kui ta sellest isale rääkis, ja köster Sawiaugul sees käies sedasama isale oli kinnitanud, ütles isa: „Noh, kui teil just Miinat tarwis läheb ja ilma temata läbi ei saa, eks ta siis käigu ka wahel!"

„Mitte wahel, aga alati!" wastas köster. „Meil tuleb jõuluks üks suur laul „Betlem Efrata", kus üks koht wäga kõrgesse läheb, seal on häält tarwis, ja seda wõib üksi neiu Miina laulda!" Ja nagu kinnituseks lisas ta otsa: „Neiu Kodaral on wäga ilus hääl!"

Wanal mehel oli nendest sõnadest wäga hea meel, ehk talle küll wähe weidralt sõnad „neiu Miina, neiu Kodar" kõlasid. Nende wana kass Hints läks just Mardi jalgade eest läbi ja laskis oma külge kergesti mööda peremehe jalasäärt libiseda. Wanal Mardil oli weider mõtelda, kui ta oma kassile selle juures oleks ütelnud: „Sina, isane kass Hints!"

Weel suuremaks tõusis wana rõõm, kui Joosep ühel pühapäewal ajalehest luges pealkirja „Omalt maalt" alt: „Karulabast: Meie nurk hakkab ärkama! Ma wõin seda huwitawat sõnumit lugejatele teatada. Hiljuti siiatulnud noore köstrihärra hoolsal tegewusel on laulukoor elusse kutsutud. Enne Suwiste pühi käisid nooreb laulsjad proowil. Esiti läks asi küll wähe pikalt, aga meie austatud ja

armastatud köstriherra Kopfi inimesearmastuse tõttu on koor praegu elu wärskust näitamas. Osaw juhataja, kes enne oma kasulikul tööpõllul Wiljandimaal haridusewaguſid oli ajamas, teab ütelda, et meie nurgas heliomanikka on, kes ilmakuulsaks oleksid wõinud saada, kui neil aga esialgne õpetus nooreſt oleks antud nagu neiu Miina Kodar..."

All seisis täht —„o."—

„Joosep, mis sa waletad?!" hüüdis Mart püsti tõustes.

„Eks loe!"

Mart wõttis lehe pihku. Joosep näitas Miina nime.

„Ja siin ei ole ütelduд, et see Mardi tütar Miina on?" küsis wanamees äritatult.

„Seda ei ole tarwis, sest ega siin teist Miina Kodarat ei ole!"

„Näita weel, sa waletad!" käskis Mart. Temale paistis weidrana, et niisugused asjad ka kirja pandakse. Tema meelest oli kiri midagi sarnast, kus õpetus, sõjad, Jumalasõna ülewel on ehk midagi niisugust, millel tõsine tähtsus, aga nüüd korraga: — tema Miina arwatud ka nii tähtsaks, kirja panna! See oli imelik! — Mart waatas hoolega. Ta silmad olid tõntsid, aga siisgi seletas ta, kui ta ajalehe õige kaugele sirutas ja silmad koomale ajas.

„Kas seda lehte ka palju loetakse?" küsis ta wiimaks.

„Üle terwe Eestimaa!"

„Tea, kas wäimees Tallinnas seda ka peaks lugema?"

„Wist küll!"

„Waata, narakaid!" ümises ta siis ja pani piibu suitsema.

„Sina keelad last ikka minemast, kas näed nüüd?" arwas ema.

Wana oli wagusi. Joosep ohkas...

Ja sellest päewast peale küsis Mart alati, kui Miina koju tuli, mis nad laulawad ja laskis Miinat wahel ettegi laulda. Miina oli rõõmus ja laulis heameelega, sest ka tema teadis, et ajalehes temast kiitwalt oli räägitud.

„Kas „Petlemm" juba tuleb?" küsis wana wahel Miina käest.

„Ei weel!"

Wana tahtis õige näha, kui kõrgesse see laul läheb, mida tema Miina üksi wõib laulda.

Mart tundis oma tütrest uhkust; kuid kõige rõõmu juures waewas teda salakartus; wõi oli see paljas igawus, sest Miinat ei olnud pühapäiwiti kodus ja sellest ajast jäid ka Joosepi käigud harwemaks.

„Ei tea, miks Joosep enam siin ei käi?" mõtles wana Mart. „Aga ehk laulab ta ka?"

Aga seal tuli talle meelde, et Joosepil lauluhäält polegi! Ju ta siis kodus oli!

Miina oli enesega õige rahul. Köstri juures nägi ta korraga, et ka waese soldati tütar midagi wäärt on; ei, et ta weel enam on kui teised. Tema oli ennast ikka halwemaks pidanud kui peretütred, — ja nüüd korraga üle kihelkonna niisugune eestkätt tüdruk, et lase aga olla, — ja weel ajalehes ülewel. Miina tundis eneses nagu uue inimese ärkawat, ja see uus, see oli talle wäga meele järel.

Kõige rohkem oli aga köster rahul. „Siin wõib midagi ära teha!" mõtles ta iseeneses. „Kui meie kirikus laulma hakkame ja see kõik wäga ilusasti läheb, mis ütleb siis kirikherra, kogudus, ajalehed?" Nõnda unistas köster Kopf, nagu see mees, kes jänest haawa pealt waritses ja mõisa ähwardas osta.. Igal inimesel on oma jänesekütt südames, kui ta ka köster on!

Et lauljatele rohkem himu äratada koos käia, kõneles köster neile mitmest asjast, mis tema meelest lauljate ihule kui ka hingele tarwis läheb. Esiotsa seletas ta neile laulust ja laulu kasust. Ta rääkis, kuidas saksad suurtes linnades, mille kõrwal Rakwere, Paide, Wiljandi ja Pärnu muidu porihunikud olla, laulda, ja kui suurt raha nad selle eest saada: kümned tuhanded ühe ainsa õhtu eest!

Ta näitas neile pilta Saksa lehtedest ja tihti suuri lauljaid neiusid, kes wäga toredasti elada.

Kõik see oli lauljatele uudis.

Miinat ergutas see wäga. Ta kuulas ja kuulutas ja pani imeks, mis eest inimesed raha ja ülespidamist saada: laulu eest! Kõik see ei tahtnud tema pähä mahtuda. Köstri jutud paistsid naljadena: Nende laulikute nimed olid wäga inetud, koerteomade sarnased. Peale selle olid need suured neiud piltidel wäga halasti, mis Miina häbitunnet haawas. Ka tundus ebana, et naisterahwad, kes nii palju raha saawad, endid mitte paremini katta ei jõua.

Ja kord, kui köster jälle üht poolhalasti „tõuswat tähte helitaewas", nagu ta neid oma keeles nimetas, näitas, küsis Miina häbelikult: „Nii palju saawad nad raha ja nõnda puudulised riided!"

Köster pidi suure häälega naerma purtskama, aga hoidis end, et Miinat sellega mitte haawata; aga kirikumõisa Anni ja mõisa Juuli ei jõudnud ometi naeru sulguda. Siit nägi köster, et Karulabas riide, nimelt peenriide moed on inimestele sootumaks tundmata.

Kuid kirikherraga kokkusaanult, kõneles ta, kuidas Miina wastanud, ja siis naersid nad mõlemad magusasti ja wäga kaua.

Weel selgus köstrile, et lauljatele seletus kõrgetest lauljannadest kasu ei too, waid neile tuleks ka

riietest ja nende kandmisest kõnelda. Seda wõis köster wäga hästi teha, sest „Haus und Mode“, pakkus selleks palju head materjali. Üks tegi aga muret:

Kuidas peale hakata? Rääkida, et inimene nõnda ja nõnda riides peab käima, — oleks ehk liig mõjuta talurahwale, kes iga pealekäiwa õpetuse eest kõrwale puiklewad.

Ta kõneles lauljatele terwisehoiust. Kus juures ta neiusid noomis ja nimetas, et talu tüdrukud ja naised wäga hooletult ja terwise wastaselt riides käia. Iseäranis hooletud oldakse jalgadega. „See mõjub terwise peale, kui jalad kergesti kaetud on. Niiske ilmaga peaksid, kõige wähemalt lauljatel, sest et hääl wäga märga kardab, kalossid jalas olema!“ Weel soowis ta meie naistele riideid kandma hakata, mida nad harilikult ei kannud ja käskis saksad selleks eeskujuks wõtta!

Sarnase jutu üle punetasid tüdrukud ja lõid silmad maha, ja köster pidi laulma hakkama, et mõni terawnina mõnda küsimust ette ei paneks, mis neiudele piinlik oleks.

Ka kübarate ja rätikute üle oli kord arutamine. „Teie, taluneiud, matate oma ilu rätiku alla,“ rääkis köster, „mis on ilusam kui neiu pea ja kael! — Ja selle matate teie rätikulupakatega kinni! Kui palju ei lähe teil rätikuid tarwis? — Mitu tosinat! Aga waatke saksu: kaks

kübarat, üks suwel, teine talwel — ja palju odawam ja ilusam!"

Warsti nägi köster, et kõned mõjusid. Lauljad neiud hakkasid kübaraid ja kalossa kandma, nimelt mõisa- ja kirikumõisa omad. See oli neile just õnneks! Sellega said nad enamaks kui teised, ja nimelt Kodara Miinast. Miina mõistis seda wäga hästi, ja nii hea meelega, kui ta ka neid ilu-asju oleks enesel näinud, niisama oli see wõimata täita: isa ei saanud osta ega tohtinud Miina sellest isale lausudagi!

Sarnane olukord tegi Miina meele halwaks; halwaks ise enese wastu. Tihti jäi ta mõtlema: Miks tema seda ei wõi saada? Ja ei tea, mis ütleks Joosep, kui temal ka kübar peas oleks!?

Joosepi peale mõteldes hakkas Miina süda sees walutama: Paistis nagu hakkaks Joosep temast eemale hoidma ja tema isa enam mitte pühapäiwiti waatama ei tulnud! See tegi Miinale walu!

„Oh," ohkas ta niisugustel kordadel, „parem ma hakkan jälle koju jääma; ei ma lähe ühtigi enam laulma! Seal tõusis aga noorele neiule kõik see koosolemine köstri juures meelde. Aeg, kus ta enese tundis teiste ees ka midagi olewat, kus teised wahel kadedusega tema peale waatasid, — meeldis Miinale. See oli wäga, wäga hea.

Nii oli suwi juba kätte jõudnud.

Ühel pealelõunal oli Miina lehmale rohtu noppimas, just Annuse piiri aia ääres, kui Joosep teinepoole aeda kartohwlid tuli muldama.

„Tere ka, Joosep!“ hüüdis Miina rõõmsalt, „saab sind ka, nagu kuld-raha harwasti näha!“

Joosep andis käe ja ohkas.

„Kuule Miina,“ ütles ta siis, „ma ütlen päris otsekoheselt wälja: ma olen sinu pärast päris kurb!“ Joosep ronis üle aia.

„Miks nii?“

„Mis sa teed ära, sihukene rumal inimene kord on! Wõtab omale ühe rumala mõtte pähä ja ei saa sellest kuidagi enam lahti!“

„Ja see on?“ päris Miina. „Ehk mina aitan sind!“

„Aitad küll!“

„Ja see on?“

„Ära mine laulma!“

Miina jäi mõtlema.

„Aga meie tahame Jõuluks „Betlem Efratat“ õppida!“

„Las' nemad õppida!“

„Kes nemad?“

„N e m a d!“ hüüdis Joosep wihaselt, „n e m a d, need untsakad ja upsakad, need kübara- ja kalossimehed. Sina ei ole nendesalga lind! Sa lähed ka kergeks!“

Miina lõi punetama.

„Ja mis sest siis on?“ küsis Miina pool kiusakalt, pool naerdes.

„Ja sa ei saa sellest aru, mis ma räägin?“

„Ei!“ naeris Miina.

Joosep ohkas. Ta tundis eneses imelikku isu Miinat praegu oma kaenlasse tõmmata, temaga kaugele, kaugele põgeneda, sinna, kus kedagi teist peale nende ei ole, kus nad üsna kahekesti wõiksid elada. Ta silmad põlesid, ta keel hakkas kuiwanud suu lakke kinni. Ta ihkas Miinale midagi tähtsat ütelda, aga Miina oli nõnda kiusakalt wastanud „ei“. Joosep oleks tahtnud, et Miina oleks waikinud, midagi ei oleks rääkinud. Miina kiusakas „ei“, äratas ka Joosepis midagi samasugust. Tundus nagu sunniks tüdruk temalt wälja ostma seda, mis nii iseenesest oleks pidanud tulema. — Ta andis neiule külmalt ja karmilt käe ja ütles: „Noh, siis Jumalaga!“

Miina käsi wajus pikalt Joosepi pihku.

Seal kadus Joosepi kalkus. Järsku hakkas ta üsna ilma enese tahtmata, järele mõtlemata, Miinale ümbert kaela kinni; pitsitas teda nagu meeletu; otsis ta suu oma rinnalt ülesse ja andis neiule mitu korda ägedalt suud.

Joosepi hing jäi kinni, ja hädawaewalt sai ta ütelda: „Seda see tähendab; mõistad, rumal!“

„Joosep, Joosep!“ sosistas Miina, „mis sa möllad, teised näewad!“ aga seda nõnda õrnalt,

nõnda armsalt, et Joosep neiu kohe lahti laskis ja läks.

Miina seisis nagu naelutud samal kohal. Kui kergeks oli korraga ta süda läinud; mis ime hea see oli! Nagu midagi uut, karastawat, pühamat oli ta rindu selle suudlusega surutud.

Ja kui ta sealt rohu põlletäiega koju läks, sai ta täiesti aru, et tal nüüd asjata on laulma minna........

..... Aga „Betlem Efrata?..."

5.

Järgmisel pühal jäi Miina koju. Tal oli sel nädalal enesega palju tegu. Joosep ja Joosep — see nimi seisis neiul alati meeles.

Täna oli isa ka kirikusse läinud, ja täna tahtis ta Joosepiga üksinda kodus olla. „Joosep," nõnda mõtles Miina, „tuleb täna nimelt siia!" „Joosepil oli midagi nagu ütlemata jäänud, ja Joosep oli ju nõnda selgesti soowitanud, et Miina mitte laulma ei peaks minema.

Mitme püha järele oli Miina korra jälle kodus. Aga tal näis täna igaw olewat. Ta tundis, et see ilus ei ole just nüüd koju jääda, ta nagu pakuks end Joosepile. Ei, seda ei tohtinud olla! Miina tundis häbi oma rumalusest.

Weel suuremaks läks ta halbtus, kui õhtu kätte jõudis ja Joosep ometi ei tulnud.

„Mis rumal, et ma täna laulma ei läinud," mõtles ta. „Kui nüüd Joosep sellest kuuleb, et ma täna kodus olin, siis mõtleb ta, et ma teda ootan. Kui rumal ma olen!" Peaaegu pisarad pidid Miinale palgele tulema.

Ka ema sai tütre rahutusest aru.

„Miks sa täna laulma ei läinud?" küsis ta.

„Mul pole täna head häält!"

Õhtul küsis aga Miina emalt: „Kas Joosep meil enam sugugi ei käi?"

„Joosep ka kedagi!" wastas ema pahaselt. „Sest saadik, kui sind siin pole, ei näe Joosepi silmi! Ja mis ta siin enam otsib, tal ju Kõre Hendriku tütar parem, rikkam!" lisas ema otsa.

Miina läks näost punaseks.

„Kes seda räägib?"

„Ma kuulsin seda juba enne Jaani, Kõre ema olla ise rääkinud! Noh, mis neil wiga, neil ju raha, ja Joosepile läheb seda üsna marjaks tarwis!"

„Soo, wõi Joosep on niisugune?" wastas Miina ja jäi mõtlema. Tal oli enesest nüüd weel rohkem häbi. Ta tundis wihagi Joosepi wastu.

„Wõi sedasi narritakse mind!" mõtles ta. „Kui mind enam igal pühal silma all ei ole, siis jookstakse teistega ümber!"

Sarnaste piinawate mõtetega tuli õhtu kätte, ja wana Mart jõudis koju.

„Soo, kas sa täna Jaulmas ei käinud?“ küsis wana Mart Miinat nähes.

„Kust sina seda tead?“ küsis ema.

„Jaa ne snaju-s, jaa wsjo snaju-s!“1) wastas wana. „Terwe kirikukõrts teab, et Sawiaugu Miinat pole laulmas olnud; laul pole läinud ühtigi. Petlemm pole wälja tulnud üh, netu-s!“2)

„Kes seda rääkis?“ küsis Miina uudishimulisel.

„Wa Risu Ints!“ seletas pisut purjus isa. „Ta oli nüüd kõrtsis ja ostis mulle ühe niisuguse ilusa sarka3) head wiina, et kas küll saab ja laskis rasnajet4) sekka panna ja ütles: „Tule, herra, see, tähendab haspadin5) Kodaras siia ja joome kokku. Niisuguse mehega, kellel sihukene tütar nagu Teil, wõib ise kuningas, snatsit sarr6) kokku lüüa!“

Miina punastas üleni.

„Siis wõttis ta mu peale ja ajas niisugust mõistlikku juttu, et kas lase aga olla, ütles, et ilma Miinata on köstrikoor mokas! Siis rääkis ta weel, köster ütelnud, et tulewal suwel Tartus üks suur rallam wõi pidu peab peetama. Ma ei tea, kas riiuse wõi mispärast, satsem, ne snaa-

1) Mina nüüd ei tea, mina tean kõik. 2) Ühtigi! 3) Pitsi. 4) Punast. 5) Isand. 6) Tähendab tsaar.

jem!1) Aga, säh totska,2) siin on sulle üks kiri, peab köstri käest olema. Sitai, sto napiissana?"3)

Wärisewa kätega wõttis Miina kirja ja tahtis kambrisse lugema minna.

„Pastoi tewka!"4) hüüdis wana, tut naada sitat. Jaa katsuu usnat, sto tewke napisali! Tut sitai!"5)

Miina waatas adressi: „Neiu Miina Kodarale, Sawiaugul."

Kaua otsis ta kohta, kust kirja lahti rebida. Isat emat olid üsna juurde kogunud. Ta oli näinud, kuidas köster kord kirikherra käest saadud tähe lahti oli wõtnud, nõnda tegi ta ka nüüd: lõi kirjaga wastu käe selga, et sisemine paber teisesotsa wajus, ja siis noppis ta ettewaatlikult teise ääre tükkhaawal maha, kuni ümbrik awanes; kust kiri wälja tõmmati. Kõik see waga talitus ajas isale ootamise isu ära:

„Nu, sitai pqskareje!"6) käskis ta kõrwalt.

Miina luges: „Austatud neiu Kodar! Ärge tulewal pühal mitte tulemata jääge! Meie ei wõi oma suurt ettewõtet pooleli jätta. Ma olen Taaralinnast kuulda saanud, et tulewal suwel eestlased laulupidu 75-aastase wabaduse mälestuseks tahawad toime panna, siis ei taha meie ka wiimased

1) Mikspärast, ei tea! 2) Tütar. 3) Loe, mis kirjutud on. 4) Pea tüdruk. 5) Siin loe, ma tahan teada, mis ka tüdrukule kirjutud. 6) Loe ruttu!

eestlased olla, waid näidata, et Karulabas noored inimesed elawad, kellel isamaa ja armastus südames walitseb. Tulge, tulewal pühapäewal, peame aru!"

Teie alandlik
G. Kopf.

„Kes on alandlik?" päris wana Mart.

Miina läks kõrwuni punaseks ja näitas isale näpuga wiimast sõna. Wana wäärutas pead.

Ema oli käed kõhu peale risti pannud ja waatas õrnalt nagu Sikstus Madonnat tütre Miina peale.

„Waata närakaid," urises wana, „kui neile inimest tarwis läheb, küll oskawad siis ka kassi moodu küüru teha ja lipitseda!"

Köstri kirjutusest oli tal aga siisgi hea meel.

„Küll ma tulen kord ka teie rallamit waatama!" urises ta habemesse, „ma tahan õige näha, mis pagana rallamipidu neil seal naha wahel kiheleb?"

Miina oli ülirõõmus.

Köstri kiri oli ta pahad mõtted laiali wiinud, ja ikka ja ikka tärkas ta mõttekujutusesse köstri laulukoor, tuba, orel, lauljad. Weel asemele heites harutas ta kaua, kuidas kõik see wõiks olla.

Selgesti seisis ta silmis kõrge, lageda otsaesisega köster, kelle nägu rõõmsalt naeratas. Miinale oli see endistest tähelepanekutest meelde jäänud.

Naeratas aga köster alati, kui lauljad oma kohust hästi täitsid, rõõmsalt ja hooga kätteõpitud palasid ette kandsid. Iseäranis heas tujus oli köster siis, kui lauljad ilmaliku laula palusid wõtta. Köster kuulis palwet ja juba kõlas „Metsas seisis maasikas", „Jõua ju kaugelta", kus Miina soolot laulis, ja „Ei taewa alla, ei ilma maalla", kus lauljad nii igatsewalt teineteise otsa waatasid. Mis õrnalt pilgutas siis kärneri-abi Juulile, kui koor lööritas: „Kui minu kallis armuke—ee, kui minu kallis armuke—e!" — — Ja Jaan! Ka Jaan oli siis Miina otsa nii paljuütlewalt waatanud.

Korraga seisis Miina silme ees Joosepi kuju... Neiu süda kohkus. Ta tundis enese huultel Joosepi suudlust, mis seal põles... ja selle sekka tekkis Jaani waade.... „kui minu kallis armukee—e!".... „Ma rumal," mõtles Miina, „Joosepi pärast ei läinud ma laulma! Ta narrib mind. Tema käib Kõrel — — ja mina? Mina ootan teda siin! Küll on aga inimene ka rumal!"

Seal tärkas Miinale üliuus ja üllataw mõte: „Aga missuguse näo teeks Jaan, kui ma talle siis ka julgesti otsa waataksin ja silmi maha ei lööks, kui ta mu otsa waatab... Mis ta siis teeks?"

Miinale tõusis suur igatsus seda teha. „Oh, oleksin ma praegu laulmas, ma waataksin talle otsekohe wastu, saab näha kas lööb silmad maha?"

Ikka enam ja enam kadusid neiu mõtted köstri laulukoori üleelamistesse, neisse tunnetesse, mis seal teda waldasid... See äritas teda ja wäsitas tema hinge, nii et uni kuidagi ei tahtnud tulla, mis wiimaks koguni piinlikuks muutus. Ta katsus end wägise unele sundida, isegi „Isa meie" luges ta ära, aga rahustawat und ei tulnud.

Wiimaks ometi, see wõis juba hommiku olla, suikus neiu; aga ärgates tõusid need piltid ja waewasid teda terwe nädala. Jaan ja Joosep... Jaani waade ja Joosepi suudlus... need ei annud talle rahu. Ja kui pühapäew kätte oli jõudnud, läks Miina laulma, otsusega: „Täna waatan ma just nimelt Jaani otsa, kui ta jälle peaks mind silmama..."

Seda mõtet kandis ta terwe tee köstrimaja poole...

Wastutulejad segasid aga neidu, seda enam Joosep, kes üsna ootamata Miina ees seisis ja juba eemalt hüüdis: „Tere ka, Miina preili! Wõi hariduletee jälle jalge all!"

Miina kohkus, punetas... Kõige wähem oli ta Joosepit enese ees uskunud näha. Nagu ootamata puhkas korraga neiu käsi Joosepi tugewas pihus... Mis imelik rahustaw ja julgustaw olt see! Miinale tundus, et ta selle käepigistuse pärast kümme pühapäewa kodus oleks wõinud oodata, üsna asjata ihaldas ta Jaani silmi waadata!

„Mis hariduse tee?" päris Miina naeratades.

Joosepi nägu läks kibedaks ja pilgates küsis ta:

„Kas Petlem läheb juba?"

„Ikka ka!"

„Ja nüüd hakkate „Messiaga" peale?"

„Mis „Messiaga"?" küsis Miina järsku ja pahaselt.

„Eks sa küsi n e n d e käest järele!" wastas Joosep pilkawa naeratusega...

Miina waikis... wihaselt. Ta tundis, et Joosep teda pilkas, teda..., kellele ta nii ligi pidi seisma, keda Joosep suudles. Miina käsi tõusis suu juurde, nagu pühiks ta sealt selle suudluse maha, nagu tahaks ta suu awada, et wastata, aga sõna ei tulnud üle keele...

„Sa lähed ikka?" küsis Joosep — ja ootas.

Miina pidi ütlema: „Kui sa enam meile ei tule," aga see oleks kõlanud, nagu kutsuks tema noortmeest endale, ja kaheldes küsis ta: „Mis pean ma siis tegema?"

Oleks nüüd Joosep Miina käest kinni hakkanud ja ütelnud: „Miina, lähme tagasi!" siis oleks Miina tagasi pööranud, Joosepile salajuttu rääkinud oma wõitlusest nädala jooksul, aga Joosepile paistis Miina küsimus asjatuna, ülearusena ja nagu nõu andes wastas ta:

„Noh, siis laske aga „Messiast“!“ — pööras ümber — ja läks.

Pisut seisatas Miina. Jalust käis tal nõtkatus läbi; tundus kusagil midagi peenikest, peenikest rebenewat, mis kogu kehast läbi tuksatas, kuni jalgeni. Tal hakkas enesest ja siis kaugenewast noorest mehest kahju, ta pidi Joosepile järele minema, aga kui ta selle uhket käiku märkas, nagu ei oleks midagi sündinud... ja et Joosep kordagi tagasi ei waatanud, siis tärkas Miinasse endine wiha, ta pööras ka ümber ja läks.

Ühes sellega tundis Miina, kuidas kõik tema hingepiin oli kadunud ja ainult põlastades wõis ta imestada selle uhke, iseennast täis poisi üle, kes heaks arwas neidu, keda ta armastas, arusaamata sõnadega pilgata.

Köstrimajasse jõudis Miina heas tujus.

„Aa“ — hüüdis köster Miinat nähes, „neiu Kodar!““ Köstril oli wäga hea meel Miina tulekust.

Teised tüdrukud sosistasid Miinale naerdes: „Poisid olid minewal pühal üsna totrad!“

Miina naeratas ja punetas.

Laulu wahel andis köster teada, et tulewal suwel Tartus suur laulupidu peetakse priiuse-mälestuseks ja arwas, et Karulaba laulsjad niisama nagu muu Eesti rahwas, kes suurel hulgal sinna rändab, mitte wähem eestlased ei ole ja pidust osa peawad wõtma.

See oli ka lauljate ühine otsus.

„Kui nii," wastas köster, „siis peame aga tublisti laulma hakkama ja ka ilmalikka laula harjutusele wõtma."

Lauljatele oli see meelt mööda, ja juba kõlasid „Jõua ju kaugelta" ja „Maasikas nii magus".

Laulupidust osawõtmise otsusega tuli lauljatesse uus hoog. Kõik püüdsid näidata, et nad ka midagi wõiwad; lauludesse pandi elu ja hinge... „Oh sa magus maasikas!" kõlas koguni südamlisemalt ja poisid oskasid nüüd hoopis tähendusrikkamalt neiusid armsate waadetega nõeluda.

Miina wastu laulis Jaan... „Oh sa magus maasikas!"... Miina waatas... Jaan silmas üle noodi ääre neiut... Noormehe ilme awaldas rõõmu, waade säras... Miina ei sulgunud silmi, waid waatas julgelt Jaani otsa, kuna ta huultelt „maasikas nii magus" Jaani poole liugles, kelle nägu elurõõmust õitses.

Ometi ei jõudnud Miina Jaani waadet lõpuni kannatada: ta painutas pead ja laskis waate alla, nagu omal ajal Aadam-noormees, kui see enese halasti tundis olewat.

Teadmatult kerkis Miina meelde Joosep. Joosepi waade nagu oleks Miina meelest ilusam olnud; Jaani oma aga läikis liiga ja oleks nagu lakikorraga kaetud olnud.

Köster lõpetas taktilöömise,

„Tubli, tubli!" julgustas ta. „Nõndaks, nõndaks, noored inimesed! See on aus, see on ilus Jumala ja inimeste ees!"

Miinale paistis, nagu oleksid need sõnad tema kohta öeldud. Ta punetas jällegi ja et enese peale teiste tähelepanu mitte pöörda, küsis ta köstri käest süütult:

„Köstriherra, mis on „Messiast" laulma?"

Köster jäi tõsiseks, nagu mõtleks ta järele, siis küsis aga: „Kust teie selle nime saite?"

„Keegi tuli mulle teel wastu ja küsis, kas meie juba „Messiast" ei hakka laulma," wastas Miina.

„Aa," — wastas köster, „Messias" on suur laululugu, suure meistri töö. Aga kes see wõis olla, kes teilt seda päris?" küsis köster uuesti.

„Annuse Joosep!" wastas Miina otsekohefelt.

Köstri nägu läks walgeks.

„No—no—noo!" hüüdis köster wihas, „wõi Annuse poiss!? See ninatark! Nina püsti, wat et pilwa ei lõhu,"... ja köster tõstis ja kergitas oma nina. „Ise ei oska õieti nina puhtaks pühkida, aga tema ka: „Messiast, Messiast" laulma! Tattnina niisugune! Silmaring enesel nagu minu pihupesa!" Köster näitas kõigile oma pisukest pihupesa: „Waadake, niisugune, niisugune!"

„Oi, Annuse Joosep loeb ju ajalehti!" wiskas keegi poistest.

„Niisugune, niisugune loeb ajalehte?! Las loeb, aga kas see ka kellegist aru saab? Loeb, loeb“... ajas köster üksisõnu edasi, „aga lugemiseks on mõistust waja. Niisugune loeb üht, loeb teist, see mõistuse natuke läheb sassi ja siis sonib ja songib siit ja sealt. Need on need kõige kahjulikumad seltskonna liikmed! Need ka mõne eestlased! Igalpool oma ninaga sekka sorimas ja rikkumas. Niisugused totrad, rumalad talumatsid!“

Lauljad ei taipanud, miks köstri-isand nii wihaseks pidi saama, ja nagu teise waigistuseks ütles kärneripoiss: „Egas Annuse Joosep polegi eestlane, tema ema ju lätlane, mõisa endise karjamehe, wa Läti Kustase tütar.“

„Ah soo!“ hirwitas köster edasi. „Seda ma arwasin: lätikops! Ise ei mõista weel midagi, aga narrida ... ooo, selleks on suu põigiti nina all! Eht lätlane, päris lätlane! Eesti-Saksa weri — olgu, mis ta weel on; aga Eesti-Läti weri, see segu ei kõlba kuhugile!“

Poisid pistsid naerma, tüdrukud sosistasid teineteisele midagi kõrwasse, mida Miina wäga hästi arwas teadwat, ja niipalju, kui ta oma tundeid katsus ka tagasi hoida, pidi ta silmad tahtmata maha lööma: see oli ju tema Joosep, keda köster nii hirmsasti ema were pärast tõrwas.

„Aga oodake, oodake,“ harutas köster edasi, „ma lähen ja toon „Messiase“ noodid ära, siis

„Tubli, tubli!" julgustas ta. „Nõndaks, nõndaks, noored inimesed! See on aus, see on ilus Jumala ja inimeste ees!"

Miinale paistis, nagu oleksid need sõnad tema kohta öeldud. Ta punetas jällegi ja et enese peale teiste tähelepanu mitte pöörda, küsis ta köstri käest süütult:

„Köstriherra, mis on „Messiast" laulma?"

Köster jäi tõsiseks, nagu mõtleks ta järele, siis küsis aga: „Kust teie selle nime saite?"

„Keegi tuli mulle teel wastu ja küsis, kas meie juba „Messiast" ei hakka laulma," wastas Miina.

„Aa," — wastas köster, „Messias" on suur laululugu, suure meistri töö. Aga kes see wõis olla, kes teilt seda päris?" küsis köster uuesti.

„Annuse Joosep!" wastas Miina otsekohefelt.

Köstri nägu läks walgeks.

„No—no—noo!" hüüdis köster wihas, „wõi Annuse poiss!? See ninatark! Nina püsti, wat et pilwa ei lõhu," ... ja köster tõstis ja kergitas oma nina. „Ise ei oska õieti nina puhtaks pühkida, aga tema ka: „Messiast, Messiast" laulma! Tattnina niisugune! Silmaring enesel nagu minu pihupesa!" Köster näitas kõigile oma pisukest pihupesa: „Waadake, niisugune, niisugune!"

„Oi, Annuse Joosep loeb ju ajalehti!" wiskas keegi poistest.

„Niisugune, niisugune loeb ajalehte?! Las loeb, aga kas see ka kellegist aru saab? Loeb, loeb"... ajas köster ükfisõnu edasi, „aga lugemiseks on mõistust waja. Niisugune loeb üht, loeb teist, see mõistuse natuke läheb sassi ja siis sonib ja songib siit ja sealt. Need on need kõige kahjulikumad seltskonna liikmed! Need ka mõne eestlased! Igalpool oma ninaga sekka sorimas ja rikkumas. Niisugused totrad, rumalad talumatsid!"

Lauljad ei taipanud, miks köstri-isand nii wihaseks pidi saama, ja nagu teise waigistuseks ütles kärneripoiss: „Egas Annuse Joosep polegi eestlane, tema ema ju lätlane, mõisa endise karjamehe, wana Läti Kustase tütar."

„Ah soo!" hirwitas köster edasi. „Seda ma arwasin: lätikops! Ise ei mõista weel midagi, aga narrida ... ooo, selleks on suu põigiti nina all! Eht lätlane, päris lätlane! Eesti-Saksa weri — olgu, mis ta weel on; aga Eesti-Läti weri, see segu ei kõlba kuhugile!"

Poisid pistsid naerma, tüdrukud sosistasid teineteisele midagi kõrwasse, mida Miina wäga hästi arwas teadwat, ja niipalju, kui ta oma tundeid katsus ka tagasi hoida, pidi ta silmad tahtmata maha lööma: see oli ju tema Joosep, keda köster nii hirmsasti ema were pärast tõrwas.

„Aga oodake, oodake," harutas köster edasi, „ma lähen ja toon „Messiase" noodid ära, siis

Esiti ei tihkanud ta seda waadata, aga kui pöial ikka julgemalt palet puudutas ja jalg jalga wajutas, siis pöördus Miina pea selja taha...

Seal seisis Jaan, kes häbelikult wabandades ja pool naerdes küsis:

„On halb seista, Miina?“

Miina naeratas ka ja wastas:

„Ei ole!“

6.

Suwi kadus; sügise ligines ja tuli oma suure kunsti ja osawusega: tõi wihmad ja porid ja muutis teed hiilgawateks porijõgedeks, mis liigeldi-loogeldi mööda armast Eestimaad waewlesid. Inimesed ootasid lund, mis teed sillutaks ja läbipääsemise kergendaks.

See raskendas ka köstri lauljate kokkusaamise. Iseäranis tüütawaks läks asi neiudele, kellel ülikingi ega tarwilikka riideid külluses ei olnud, et neid poriga määrida.

Siiski käidi hoolega koos. Põhjuseid oli palju. Kõige pealt ergutas lauljaid hoolsale kooskäigule teadmine, et nad isamaalikku ja hariduslikku tööd teewad ja autunne jõuluõhtul kirikus hästi laulda.

Köster omaltpoolt aitas ja julgustas kõrwalt: lubas inimestele, kes rumalaid jutta laul-

jatest ajawad, nagu käiksid nad mõne muu põlwuse pärast kui „Issanda kiituseks“ koos, silmad pähä ajada ja siitnurga laugudelt surmaune jäädawalt pühkida. Selle tõttu edenes ka laul märksa. „Betlem Efrata“ oli juba lõpupoolel ja ilmalikkest laulest hulk käes. Wiimaseid armastasid lauljad iseäranis hea meelega: need andsid wõimalusi tundeid awaldada, millega need juba wäga harjunud olid. Ja see oli nii hea ja kena!

Miinale sünnitas see wiimaks tuska, kui Jaan teda laulu tuttawil kohil oma waatega ei nõelunud. Ja miks pidi Miina Jaani waadetest halba tundma?!

Jaan oli ju kõige enam lugupeetud poiss üle terwe koori!

Kes oli see, kes alati juttu westas ja head tuju kooris ülewel pidas; kes oli see, kes neiudele rikkalikult kompwekka jagas; kes kõige paremaid sõnu oskas kõnelda? — kes? See oli Jaan! Jaani oskasid kõik neiud hinnata, teda ootasid kõik igatsusega.

Ja miks pidi nüüd Miina, wana soldati tütar, teda põlgama? Jaani, seda pikka, saleda kehaga noortmeest, musta juustega ja wäikse ninahabemega, mis roosaka õitsewate paledega nii kokkusulas, — põlgama?!

Ainuke, mis Miinale Jaanis ei meeldinud, olid tema pisut läikiwad, nagu lakikorraga üle-

wõitud ſilmad, mis hukutawalt, kiuſawalt tunduſid; aga Jooſepil olid ka kord ſamaſuguſed olnud; ſiis, kui ta Miinat nii kirglikult oli ſuudelnud...

Rahwaſuus käis köſtri koori kohta juſt mitte kõige parem jutt ringi: lauljail olla teineteiſega enam tegu kui lauluga!

Ka wana Mart Kodar oli ſeda kuulnud.

„Kuule, totska 1)", rääkis ühel ſügiſeſel pühapäewa õhtul Mart tütrele, „ma olen kuulnud, et köster teile ſeal wäga palju riiuſt peab andma. Kui ſee Petlemm lõpeb, ſiis jääd ſa koju; tooma, panimajeſs 2)! Küll ma tulen kuulma, mis teie ſeal laulate?!"

Ja tõesti ühel ſügispühapäewal, kui köster paar laulu oli laulnud, awanes uks, ja wana Kodar astus ſoldatiſinelis, raudkepp käes, tuppa, teretas alandlikult: „Straawia ſelajem!" 3) ja kummardas ſügawalt. Teda nähti purjus olewat.

Köster astus aupaklikult wastu ja ütles: „Tere jumalime, herra Kodar! Wäga hea, et korraks ka meie laulu tulite kuulma. Rõõmustab wäga. Ehk aitate ka ligi laulda? Wiſt on teil niiſama ilus hääl nagu neiu Miinal!"

„Rat ſtaratſa, waasſi wiſſakalagaroodi! Mõi uſs liſskom tar! Watſat pät let pereluſila wo

---

1) Tütar. 2) Koju, mõistad. 3) Soowime terwiſt.

wreemä imperaatori Nikolaaja! Ms ne moosem. sill netuti!" 1)

Poisid pahwatasid naerma; tüdrukud pistsid ninad hirwitades kokku; Miina punetas nagu palawa ahju paistel.

Köster waigistas lauljaid tasase sosinaga: „S—s!"

„Olge siis nõnda head ja kuulake!" palus köster ja näitas wanale pinki.

Wana Mart istus; pani mütsi kõrwale ja lõuga wastu raudkeppi toetades kuulas ta.

Köster laulis mõned koraalid ja küsis siis: „Noh, kuidas on?"

„Krassiiwa, krassiiwa! Sto i skasat, wassi wissakalagoroodi, krassiiwa!" 2)

Nüüd wõttis köster juba peaaegu kätteõpitud „Betlem Efrata" ja mängis ise oreliga ligi. Wana kuulas, kuulas ja tõusis sellel kohal püsti, kus laul lõpus õige kõrgesse läheb.

„Noh, kuidas on?" päris köster naeratades ja enesetundelikult püstiseiswa sõjamehe käest.

„Ms polna krassiiwa, wassi wissakalagaroodi!" 3) wastas waimustatud wana.

---

1) Rõõm püüda, teie kõrgus! Meie oleme wäga wana, 25 a. teenisin keiser Nikolai ajal, ei wõi enam, ei ole jõudu. 2) Ilus, ilus! Pole midagi ütelda, teie kõrgus, ilus. 3) Juba wäga ilus, teie kõrgus.

„Kas keelate weel oma tütart?" küsis köster wõidurõõmsalt.

Mart mõtles.

„Waadake, see on juba teine asi!" wastas Mart. „Üsna kena, kui noored inimesed sedasi laulawad, aga ehk lähewad sassi, putajutsi 1)?"

Poisid hirwitasid tasa.

„Eks igaüks pidagu oma kinni!" naeris mõisa kärneripoiss ja waatas Juuli otsa.

Mardi nägu läks põlastawalt naerule.

„See on õige!" wõttis köster sõna, „igaüks pidagu aga oma kinni! Laul ei takista kedagi, ja tõsine armastus ei lase pöörda!"

„Ei lase pöörda?" küsis Mart köstri sõnu korrates. „See, kes ütleb, et armastus ei lase pöörda, waletab," rääkis Mart otsekoheselt. „Noorte inimeste südamed on nagu weeojakesed kewadel lumesulamise ajal."

Wana näitas kepiga põranda peale:

„Tõmba talle tee siit, wesi jookseb siit; tõmba aga siit" — ta wedas keppi teisest kohast — „ja wesi jookseb siit niisama hea meelega. Weel on see üks-ta-puhas, kust jookseb ehk missugune tee!"

„Aga miks siis sealt tõmbad?" küsis üks laulja-tüdruk, kellele Mardi jutt nalja pakkus.

Wana jäi mõtlema. „Aga juhtub sedasi!" wastas ta.

---

1) Lähewad sassi.

„Siis on juhtumine süüdi!" arwas mõisa kärneripoiss.

„Juhtumine?" sõnas Mart. „Juhtumisi on ikka, aga ega's need inimese pärast pole tehtud! Inimene teeb ise juhtumisi!"

„See on õige!" kinnitas köster waimustusega, „wana, sul on õigus! Inimesed ei tohi tuulelipud olla; aga sellega teie eksite, kui arwate, et armastus on muutuw. Ma arwan, et teie oma abikaasat ikka endise armastusega armastate?"

„Mistarwis inimesel mõistus on?" küsis wana tõsiselt, põlates. „Mõistus on ju see, mis mind midagi paha ei lase mõtelda! Wot kak 1)!"

„Teie olete mõttetark, filosoof, wana," imestas köster.

„Jumal on mõttetark," wastas soldat kibedalt. „Waadake, mis katekismuses seisab!" Ta luges selgelt ja iga sõna rõhutades: „Mina usun, et Jumal minu ja kõik loomad on loonud, mulle ihu, hinge, silmad, kõrwad ja kõik liikmed, mõistuse ja kõik meeled on annud... Waadake, sedasi ütleb kiri!"

Wana imelik harutamine mõjus kõigi peale. Ka köster nägi, et siin enam kui lihtsa wana soldatiga on tegu. Ta katsus juttu teisale wiia ja küsis:

---

1) Waata nii!

„Wana, aus Kodar, aga mis arwate teie sellest, kui meie tulewal suwel Tartusse suurele laulupidule, mis priiuse mälestuseks peetakse, läheme. Kas lubate oma Miina ka ühes minna?"

Wana soldat mõtles pisut, siis küsis ta järsku: „Miks teie just seal laulate?"

„Sinna koguwad paljud igast Eestimaa nurgast kokku ja siis lauldakse seal Jumala ja keisri auks!" wastas köster waimustatult.

„Miks teie seal laulate?" küsis Koder uuesti, „laulge kodus! Kas Jumal teid kodus ei kuule?"

Pilkaw naer waldas lauljaid. Köster tundis enese puudutatud olewat. Wana ajas enese uhkelt õigeks.

„Jumal on igalpool," wastas köster, „aga seda teeb meie rahwas heast meelest Jumala wastu!"

Kodar hakkas uuesti naerma: „Ja teie ei tea sugugi ,kas Jumal tahab seda! Teie arwate ühe asja oma peast wälja, ja Jumal kohe süüdlane; teie lööte rallamit, Jumal kuulaku pealt ja arwaku seda omale weel suureks auks!"

Wana itsitas magusalt. Ka lauljad kisti kaasa.

„Mitte nõnda, mitte nõnda!" noomis köster, kellel piinlik oli sarnast juttu kuulda. „Laulmises ei ole midagi jumalawastast! Aga peaasi, meie tahame oma keisrit kiita, kes meile priiuse kinkis..."

„Siis minge!" ütles wana waimustusega. „Aga Miina," pööras ta tütre poole, kes häbi pärast ei teadnud, kuhu waadata, „sina laula nüüd ikka ühes, aga sinna sa nendega küll ei lähe, neid seal siis koos juba küllalt!"

„Kas teie Miina sellest ilusast sõidust ilma tahate jätta?" küsis köster.

„Mõtelge ometi, missugune lõbus sõit!" aitas Risukõrtsi Jaan kõrwalt. „See lõbu on enam wäärt kui 10 eluaastat!"

Wana soldati kulm läks kortsu.

„Mis jutud need on," küsis ta järsku, „Issanda kiituseks — ja lõbus reis? Siit ei saa minu wana pea enam aru kätte; ma arwan, siin saab Issand wähem kui inimesed. Ma näen, teil on midagi muud hinge taga kui Issand ja keiser!"

Kodara wastik kõne mõjus rõhuwalt. Isegi köster ei teadnud, mis wastata. Sarnaseid mehi oli ta wähe näinud. Ta katsus juttu mujale juhtida.

„Waadake, aus Kodar," seletas köster, „waadake, asi on nii: sarnaseid laulupidusid peawad kõik muud rahwad ka, ja meie ei tohi maha jääda.

Mardi näo üle käis jälle naeru muige, nüüd agu põlgtust awaldaw.

„Kuulge, lapsed," rääkis ta siis, „mina olen maailmas palju näinud! Kas teie teate, kumb lõpeb ennem, kas suur wõi pisukene inimene, kui tal

paised peal on?" Ta ootas wastust, et aga keegi ei wastanud, ütles ta ise: „Pisukene!"

„Waadake linnuperet! Pisukene pere lõpeb haiguse kätte kohe, aga suur saab jagu, kui pojad mädanewad. Aga teie," näitas ta poiste peale, „teie olete noored ja rumalad, ega teie aru ei saa!"

Ta hääl läks kurwaks: „Ütelge mulle, mis paha eest peab noor inimene ennast kõige enam hoidma?"

Ta waatas tõsiselt ja kurjalt poiste otsa, kes ei teadnud, mis wastata.

„Waadake, ega teie ei tea i otsen sall,"1) rääkis ta edasi. „Teie olete noored ja ei loe ka midagi. Kas teie olete Kalewipojast kuulnud? Mis kaotas Kalewipoeg, kui ta ilusat reisi läks tegema? — Isade tarkuse! Ja sellepärast laulge kas Tartus wõi Taga-Tartu Saksamaal, teie töö ja tegu on kõik tuulest!"

Siis käänas ta tütre poole ja ütles suures ärrituses: „Ja sina, Miina, sinul ei ole waja isa pärast kedagi häbeneda! Ja kui ma sinust midagi halba kuulen, siis... selle raudkepiga...."

„Ärge kurjaks minge!" palus köster.

„Mis sa teed ära? Sina kaswata nagu kana oma poega ja näe siis, kuidas inimene maha wi-

---

1) Ja wäga kahju.

satakse, nii sa sto, nii pro sto!"1) Küll mina tean!"... Ta hakkas minema: „Ja siis jumalaga, prastsaite wasse wissakalagaroodi!"2)

„Jumalaga, jumalaga wana Kodar," ütles köster minejale kätt andes.

Wanakene urises omale midagi habemesse ja läks minema.

7.

Ilm hakkas juba pimedawõitu minema, kui wana Kodar köstrimajast koju läks. Ehk küll köstril siiamaale enne iialgi sarnast moodi polnud, lauljaid pimedani kinni pidada, wenis laulmine täna ometi nõnda pikale, et kui noored inimesed minema said, sügisene õhtu oma uduse pimedusega kätte oli jõudnud.

Miina oli esimene, kes peale hakkas käima, et laul lõpetatud saaks, sest tema ei saada kuidagi enam koju.

Miina nõusse heitsid ka teised.

Jaan trööstis neiusid ja lubas nad kõik oma täku peale wõtta.

Köster laskis lauljad minna, käskis aga poissa tüdrukute eest hoolt kanda.

Jaan wõttis ka tõesti, kõik mõisa poole minewad neiud enese peale; Jaani tee läks ju mõisa

---

1) Üsna Jumala muidu. 2) Jumalaga, teie kõrgus.

juurest läbi. Miinale tuli weel wersta kaks Jaaniga edasi sõita.

Suure inimeste koormaga, nende lagina ja kisaga ronis Jaani täkk esimese Karulaba walgustajate trobikonnaga läbi tee pori mõnel kohal seisma jäädes ja puristades.

Kiriku kõrtsi juures pidas Jaan wähe kinni ja wõttis poest neiudele kompwekka.

Mõisas ronisid teised maha ja Miina ka. „Olge terwed ühes sõitmast!" hüüdis Jaan mahaastujate kära sekka.

„Miina, miks siis sina maha ronisid?" küsis üks laulјatest.

„Ma lähen niisama edasi!"

„Ja peale enam ei tule?" küsis Jaan.

„Miina kardab Joosepit!" pilkas kärnert Juuli.

„Sa wõid wait olla oma Joosepiga!" pahandas Miina.

„Mis sa siis Jaanist häbened, eks mine peale, kui sa Joosepit ei karda!"

„Jaan sööb Miina ära!" naeris teine.

„Ära sa peale mine!" pilkas kärner.

„Nüüd on teil kont suus närida!" hurjutas Jaan. „Olge head, Miina, tulge peale!" kutsus ta neiut, „kuhu teie pimedas ronite!?" ja pakkus kätt.

„Ära mine!" hirwitas kärner oma trobikonnaga kaugemale minnes.

„Miina on uhke, Miina tahab palumist!" hüüdis mõisa Juuli.

Natukene aega wõitles Miina enesega. Wiimased sõnad käisid tal südamest läbi.

Jaan ulatas neiule käe, ja Miina oligi wankris.

Seda minutit olid teised just ootanud. „Miina, ära aga ennast kompwekkidest lõhki söö!" hüüdis keegi weel tagasi.

„Ena, Tahma-miku neitsil ka hing sees!" naeris Jaan, Miina eest seistes ja andis hobusele piitsa. Miina ei wastanud midagi. Tal oli nii imelik, nii külm, ja ometi tundis ta selgesti, kuidas paled hõõgasid.

Hobune sammus pikalt edasi, aga Miina oleks tahtnud, et ta ruttaks, üle-jala nelja jookseks, et ta juba kodus oleks olewat. Ta kartis.

„Ah jah!" ütles korraga Jaan, „olge head, siin on weel kompwekka, ehk soowite?"

„Ei ma taha ühtigi!" wastas Miina õige tasa.

„Teie põlgate, et teised kuulsid?" Miina waikis.

„Wõtke, wõtke ikka!" julgustas Jaan.

Miina wõttis.

Aga kohe suhu pistes tundis ta, et need mitte endised lihtsad suhkru kompwekid ei olnud, waid sokolaadist. Miina nägu hakkas weel enam punetama, see oli talle nii wöörastaw.

„Need polegi kompwekid!“

„Kas teie neid ei taha, ma ei teadnudgi seda?“ wabandas Jaan. Miina ei lausunud midagi. Hobune käis ikka sammu.

„Küll on porine!“ hakkas Jaan peale, et piinlikku waikust lõpetada.

„On küll!“

„Ja kuidas oleksite läbi saanud?“ küsis Jaan nagu sõnu otsides.

„Ei tea!“

„Niisugusel korral ei saa jalgsi muidu läbi, kui olgu aga suured kalossid otsas!“

„Jah, aga kust neid saada?“ küsis Miina.

„See on kena,“ arwas Jaan, „et neil, kellel waja läheks, neid ei ole, aga neil, kellel nad on, on nad enam uhkuseks kui tarwituseks. Praegu läheks teie häälele, teie iludusele just häid sooji jalanõusid ja riideid tarwis.“ Ta jäi pisut mõtlema ja küsis siis: „Aga kas õde wõi õemees ei wõiks teile saata?“

„Oh, kust nemad saawad; endil kari lapsi! Nüüd alles saanud õemees Tallinnas konduktoriks wõi abiks, — pisukene palk, kust wõtta? Maata ikka, et süüa saab!“

„Aga kas teate, neiu Kodar,“ sõnas Jaan pisukese mõtlemise järele, „hakake laulu õppima, minge linna. — ja teie käsi käib wäga hästi!“

Miina hakkas suure häälega naerma.

„Ärge naerge ühtigi,“ wastas Jaan, „kui ma isaga Taga-Wiljandi olin, läks sealtpoolt keegi talutüdruk, ma ei tea kas Tartu wõi Peterburi ja nüüd peab suur kuulus laulja olema. Ma ise nägin, polegi na ilus, aga käib siidis ja sametis.“

Miina ohkas.

„Teie ajate nalja!“ wastas ta.

„Ma ise olen näinud,“ kinnitas Jaan, „ja wat, kui meie Tartu laulma läheme, wõib olla, ehk saame teda weel näha. Küll teie näete!“

„Kes mind sinna laseb?“ küsis Miina.

„Küll köster selle eest muretseb! Köster hakkab jälle sõjast rääkima, küll isa siis laseb! Ja kas teate, neiu Miina?“ ta pidas wähe wahet, „mina olen lauljate seast kõige jõukam, mina wõtan teid oma kulul ligi!“

„Siis ma ei tule!“ wastas Miina julgelt.

„Kena olete ikka teie!“ noomis Jaan. „Teie arwate, et tema teid maha jätab! Las' jätab! Kas nüüdsel ajal on poiste puudust! Teie wõite weel paremaid saada ja rikkamaid! Ja ega tema — (Jaan rääkis ikka „tema“) just tüdrukut ei tahagi; temal on raha waja, ega ta muidu Kärel käi;

aga et teie ilus olete, noh, ſiis jäi ta teie hõlma kord rippuma!"

Nõnda hea meelega, kui Miina ka Jaani otſa köſtrimajas wahel wargſi oli waatanud, mis nagu keelatud puu wiljaſt ſöömine tundus, aga nüüd tegid need ſõnad talle walu. Pealegi ei tahtnud ta ſugugi awalikult teada, et Jooſep tema oma oli. Kõige wähemalt ei oleks Jaan ſeda tohtinud nimetada. Miinale kippus paha meele päraſt weſi ſilma. Ta ei wastanud midagi.

Hobune plartſutas edaſi, ſammu ja pikalt.

„Wõtke weel kompwekki!" pakkus Jaan.

„Ei!"

„Teie olete wihane?" küſis Jaan.

„Ei!"

„Siis ſähke!" ja Jaan pistis Miinale terwe paberitorbiku täie kompwekka pihku, mis aga Miina tagaſi ſurus.

„Mis ma nendega nõnda palju teen?"

„Eks ſööge kodus!"

„Ei!"

„Wõtke ometi, teie päris põlgate mind," Jaani hääl wabiſes ärituſeſt. „Olen ma teile midagi paha teinud? Ma hoiatan teid, nagu oma õde teiste naeru eeſt ja teie ei wõta minu käeſt ſeda piſukeſt asja wastu? Wõtke ometi!"

Miina wõttis ja ohkas.

Sawiaugu oli käes.

Nagu oleks Miina piinast pääsenud, nõnda hüppas ta wankrilt maha.

„Olge terwe!“ hüüdis Miina ja andis Jaanile käe. Jaan ei lasknud aga nõnda hõlpsasti Miina kätt lahti.

„Sähke see pakike omale!“ ütles Jaan, neiule kompwekipaberit ulatades.

„Ah, jätke ometi järele, sööge ise!“ sosistas Miina. Jaan aga ei lasknud Miina kätt lahti. „Laske ometi lahti!“

„Wõtke wastu!“

Hauraw hobune puristas.

Seal surus Jaan Miinale paberitorbiku pihku, andis hobusele pihta ja „head terwist“ hõisates ajas noormees hobuse sõitma: pakikene jäi Miina kätte.

Miina pidi kompwekid maha wiskama, aga korraga tuli talle meelde, et Jaan wõib siit homme mööda sõita ja selle leida, ja see pahandaks teda wäga!

Kodus olid isat-emat juba õhtust wõtmas.

Wana Mart oli tulles kirsku all weel sees käinud, mõne pitsi pistnud ja oli praegu õige heas tujus.

„On aga sull ka hääl!“ ütles ta Miinale.

Miinal oli hea meel, aga weel parem selle üle, et kodus keegi pärima ei hakkanud, kuidas ta koju saanud. Miinale andis tänane päew palju mõtelda. Ja kui teised õhtul asemele heitsid, et wä-

sinud ihu puhata, arutas Miina kõiki neid juhtumisi, mis tema waimu nõnda imelikult ergutasid. Selgesti seisis tal meeles, kuidas ta köstri juurde läks, oma jalgu tee peal hoidis, et märjaks ei saaksid: mõjuks ju hääle peale. Siis kerkis talle järsku pilt silmi, kuidas Joosep talle kord wastu oli tulnud ja „Messiast" pärinud, — ja nagu kogemata, iseeneses, leidis ta enese köstri oreli tagant ja Jaani käsi wiibis tema õlal ning pöial puudutas palet. Miina ohkas!

„Mis kena, mis imelik on inimese elu! Kui armas oli mul Joosep ja kuidas olen ma temas pettunud!"

Miina sai pahaseks.

„Üks tüdruk peab nagu mängukann poiste käes olema, ja sul ei ole mitte julgust ühele ehk teisele ütelda: ma olen sinu ehk sa oled minu oma!"

Ta tundis kahju, et ta poiss ei olnud, siis wõiks ta Joosepile näidata, mis tähendab üht õiget tütarlast ninapidi wedada.

Ja Miinas tõusis suur kättemaksmise isu. Seal tulid talle Jaani sõnad meelde: „Hakake laulu õppima, minge linna ja teie käsi käib wäga hästi!" — Ja Miina silmade ees seisid need siidis ja sametis ning kallistes kiwides lauljannad oma suurte jaki suuaukudega. „Ei tea, mis siis Joosep ütleks, kui ma ka nii suur lauljanna oleksin ja mul ka

nii lahtised rinnad ja selg on?" arwas Miina ja ma ütleksin siis talle armastuses: „Joosep!" Aga sealsamas kõlasid Jaani sõnad ta kõrwu: „Kas nüüdsel ajal poiste puudust on! Teie wõite weel paremaid saada!" Nagu tahtmata seisis korraga Miina waimu ees Jaani pisuke ninahabe, Jaani ilus pale, mille peal õrn habemehuit juuste juurest kõrwade ääres pisut allapoole wajus, umbes na kõrwalestade otsadeni, ja tuletas Miinale neid armsaid pilka meelde, mis Eewalgi õuna peale waadates oli. Sala mõtles neiu: „Küll see wõiks kena olla, kui Jaani õrn habe nõnda minu pale wastu puutuks nagu kord tema põial!"... Järsku hakkas ta wärisema, isesugune hingeahastus waldas teda. Jialgi enne ei olnud ta seda tunnud ja sala hakkas ta „Meie Isa" palwet lugema, et oma kurji mõtteid eemale ajada.

Teisel hommikul tõusis neiu kange peawaluga ülesse.

8.

Porised päewad ja udused ilmad olid lõpnud. Meie maa igapäewane loodus hakkas enesele paremat pühade-ülikonda walmistama, et jõula wastu wõtta. Tuul pööris põhja ja tõi sellega ühes Soome suurtest soodest meie maale külmataadi, kes ka ilmarätsepana looduse kallal hoolega ametisse

hakkas: porid kadusid, teed wõtsid enestele kindlama aluse, ja tihti wõis hommikutel kuulda, kuidas maa põrus, kui sõitja wankril edasi ruttas. Pea puistas ka külmataat esimesi lumehelbeid maha ja andis loodusele mõista, missuguse toreda kuue see wõiks saada, kui ta täiesti külma hoolde anduks. Tihti tuli aga sula ja külmataat näitas paha meelega näppu, nagu tahaks ta ütelda: „Missugune üleannetu! Kuidas wõib sarnase musta, inetuma räpuse näoga jõula wastu wõtta!" — Ja nagu wihaga kattis ta sulaks läinud maapinna öösel paksu lumekorraga kinni. Pidi ju suurte pühade párast ruttama!

Ka köstri lauljad ruttasid, ruttasid külmataadiga ühes. Ka nemad pidid jõula ilusa lauluga wastu wõtma.

„Betlem Efrata" oli lauljatel täiesti käes, ja isuga ootas köster jõuluõhtut. Ta mõistis, et midagi oli ära teinud, mil wäärtus, ja hea meelega waatas ta lauljate peale, kiitis neid, kus aga wõis. Ka lauljad püüdsid ihust-hingest! Rõõmus meel paistis kõikide silmist, ja seda enam waatasid armsad paarid üksteise otsa. Ka Miina waatas Jaani ja Jaan Miinat. See oli neil üsna harjunud kombeks saanud. Siiski täitis Miinat sala mure. Tihti, kui teised neiud seletasid, mis nad jõuluks omale lasewad teha, missuguse seeliku, missuguse jaki, missuguste lintide ja lipsukestega,

kuhu punaſt, kuhu ſiniſt, kuhu walget paela ehk ſametiriba panna ehk jakile walge kurgualuſe kordudega teha, ſiis ohkas alati Miina! Ta tundis, et ta ſiin ſelles asjas teistega kuidagi wõistelda ei ſaa. See tegi tema meele haigeks, teiste wastu kadedaks. Mitu korda mõtles ta Tallinna kirjutada ja oma häda õele kaewata, aga ta teadis wäga hästi, et ſealt midagi ſaada ei ole. Ja mida ligidamale jõulud jõudſid, ſeda tuſaſemaks läks Miina: „Kuidas lähen ma laulma nende uhkete tüdrukute ſekka oma wana kuue ja ſitſirätikuga!"

Seal pöördus kõik korraga teiſale!

Ühel päewal astus keegi wõõras läbiſõitja Sawiaugule ſisſe ja tõi neile paki: olla ſelle linnaſt ühelt Tallinna woorimehelt ſaanud ühes kirjaga. Kiri ſeletas puhas: pakk oli Kodara wäimehe poolt. See rõõmustas, et rohkemat teenistuſt ſaanud ja tahtis nüüd oma äiapapat-mammat ja wäikeſt Miinat piſukeſe kingituſega jõuluks rõõmustada. Pakis peitus karbikene ſigarid, kohwi, ſuhkrut ja Miinale palituriie ülikonna jaoks ja karwaſed kalosſid. Kirja lõpul palus wäimees: „Ärge pahandage piſukeſe anni üle! Meile ärge aga ſõnagi ſelleſt nimetage, ſeſt et ma peaaegu ilma naiſe teadmata ſeda tegin. Ma kardan, ta hakkab ehk nuriſema, ütleb: lähed kergatſeks, ſaad piſut rohkem palka, ja kohe maja laastama; oma lapſed jääwad paljaks! Ma wäga palun! Pahem

käsi ärgu teadku, mis parem teeb! Ma olen rõõmus, et mul tubli naine on!"

See wäikene kingitus wäimehelt rõõmustas Sawiaugu rahwast enam kui köstrit hea laul. Iseäranis rõõmus oli Miina. Kohe läks ta kiriku alla ja laskis seal omale õmbleja juures uue palitu ja ülikonna jõuluks walmis teha, et kiriku saada!

Ka wanal oli emaga ühes hea meel wäimehest. „Maladets, naſs ſät!"1) urises Mart, „ne paweril bõ!"2)

Ja Miina? Nüüd ei tarwitsenud tal teiste ees häbeneda: ka temal olid uued, ilusad linnariided.

„Hea õemees!" mõtles ta eneses.

„Tütarlaps on ikka tütarlaps," naeris isa emale, „see pisukene riidehilp teeb talle nõnda head meelt!" — ja suitsetas wäimehe kingitud sigarit.

„Isakene!" hõiskas ema. „Sina ikka nii imelik, ei tea, kuhu inimene paljalt läheb! Ja weel linnariie! Kas sa ei tea, mis kanter ütelnud? Linnariie pidada ikka paremini passima!"

Ja passis ka. Ta passis ka nõnda, et kui Miina jõuluõhtul enne kirikuteenistuse algust köstrimaija laulule läks, teised üsna kiljatasid, kui Miina uue palitu seljast wõttis ja uue linnariidest ülikon-

———————

1) Tubli poiss on meie wäimees. 2) Ei oleks uskunud.

nas nende ees seisis, ja karwaseid kalossa, mis alles hiilgasid, jalast ära hakkas kiskuma!

Kõikide silmad pöördusid Miina poole. Poisid waatasid koguni teise pilguga Miinat ja tüdrukud läksid tema wastu hoopis aupaklikumaks: Miina ei jäänud ju neist mingis asjus maha! Ka köster märkas muutust, ja ehk küll wana naisemees, käis tal imelik mõte läbi pea: „Miina on üsna kena laps!“... Kuid jättis mõtte pooleli ja ütles: „Ma arwan, et meie täna julgesti Issanda kiituseks wõime laulda!“

Seda kõik märkas Miina, ja tal oli wäga hea. Ta tundis, et ta praegu enam on kui mitmed teised ja julgesti igaühe otsa wõis waadata.

Aga missuguse läike ja mõju andis see neiu waatele, seda märkas kõige enam Jaan: oma silmi ei tõstnudgi ta Miina pealt ära! Need soojendasid Miina südant, ja ta laskis ennast neist õhutada, sest et see hea oli. Isuga ootas ta pilku, kogudusele näidata, et ta mitte see wiimane kihelkonnas ei ole: wana lahtilastud, „atstahku“, soldati tütar.

Ja kui kirikherra pisukesesse jõuluõhtusesse kõnetooli puges, mis altari ette säetud ning kogudusele Jõulu rõõmu oli kuulutanud, mis Betlemmast tulnud, kõlas ülewalt koorilt: „Ja sina, Betlem Efrata, Juuda maal!“ Inimesed pöörasid näod

ülesse, olgu mehed, naised, lapsed wõi wanad raugad ja wahtisid ja kuulasid. Selgesti tundis Miina, kuidas mitmed tema uut palitut silmasid, ja märkas, kuidas Kasemetsa Ann Kolmetoa Leenule kõrwasse sosistas: „Waata ikka, Kodara Mardi Miinal uus palitu; ega see nüüd enam Joosepit taha!"

Laul lõppes. Surma waikus walitses all. Ka harilikku köhatamist ei olnud kuulda: nii oli laul mõjunud. Mitmed wanad inimesed pühkisid silmi. Kirikisand segas waikuse sõnumite lugemisega; wäiklane köster pitsitas teise silma kinni ja waatas wääri äärelt alla; ta nägu naeris suurest rõõmust. Aga weel suuremaks läks mehe rõõm, kui kirikherra teenistuse lõpul kogudusele kõneles: „Ma arwan, et ma teie tahtmise wastu mitte teen, armas kogudus, kui ma terwe koguduse nimel kihelkonna kantert ja armsaid lauljaid siin tänan. Nüüd wõime meie näha, mis tarwis Jumal noorte inimestele hääled on wõtnud anda, ja nüüd saame meie ise tundma, kui ilus see õnnistus on, mis meile Betlem Efratast on tulnud ja mida meile koorilauljad nii südamest, nii selgelt on wõtnud kuulutada. Jumala õnnistus olgu teiega!" Kirikherra waatas ülesse just Miina otsa! Miina ujus õnnes, sest wäga selgesti tundis ta, et tema see oli, kes nii südamest, nii selgelt laulis. Kui kiriku teenistus lõppenud ja rahwas minema hakkas, joowis köster igaühele kättpidi „hästi häid pühi!"

aga Miinat tänas ta iseäranis ning küsis osawõtlikult: „Kuidas teie nüüd pimedas koju saate?"

Seal astus Jaan ette ja lubas Miina ligi wõtta.

„Wäga hea, et teie neiu Kodara eest hoolt kannate. Hästi häid pühi!" ja köstri nägu hiilgas üleni.

Kiriku wöörmündrid hakkasid altari poolt küünlaid kustutama ja kirikut pimendama, nõnda et lauljad widewiku walguses wälja läksid. Siin märkas Miina, kuidas kärneripoiss Juuli juurde asus ja teiste selja taga neiu käe oma pihku wõttis. Ikka koomale nihkusid lauljad, et wääritrepist alla minna, ja kogemata paistis Miinale, nagu oleks kiriku alt kingissepp Kalatoa Ellale midagi pihku pistnud, aga nõnda kärmi ja salaja, et teised seda ei peaks märkama. Kui lauljad juba suure ukse ligi olid jõudnud ja seal üheskoos wälja tungisid, tundis Miina, et ka temale keegi midagi pihku surub. Ta hoidis kinda kõwasti rusikas ja wõitles endaga, mis teha. Oli häbi ümber pöörda ja waadata. Et aga keegi ikka enam peale rõhus, pidi Miina korraks järele andma ja pakutud asja wastu wõtma. Aga tema kõwasti rusikasse surutud sõrmed ei tahtnud kuidagi lahti minna ega asja wastu wõtta! Nõnda liikus ta kirikust wälja.

„Miina, teie tulete minu peale?" küsis Jaan ki-

riku ukse ees Miina käest, kui teistega jumalaga oli jäetud.

„Ei tea!"

„Palu Miinat! Miina tahab ju palumist!" naeris kirikumõisa Anni. Miina läks.

„Kuule, Miina!" rääkis Jaan tee peal äritatult. Miinale oli Jaani hääl wõõras; ta pööris oma näo Jaani poole.

„Mis on?" küsis ta.

„Kas tead Miina?" Jaani hääl wärises. „Ma tahtsin sulle ühe pisukese asja anda. Kas sa wõtad wastu?" Miinale tuli lugu kirikus meelde. Järsku käis tal mõttest läbi: „See oli Jaan, kes pakkus!" ja tal oli pisut kahju, et mitte wastu ei olnud wõtnud.

„Kes see kassi kotis ostab?"

„Jaan naeratas piinlikult. „Sähke, siin ta on!"

„Ja miks pean ma wastu wõtma?" küsis Miina.

„Noh, heake küll," ütles Jaan, „siis hea küll! Ma pakun inimesele, kes mulle kallis, pisukese asja mälestuseks, ja see ei wõta wastu! Ei, neiu Miina, nii ei lähe. Kui teie mind ei wihka, siis wõtke!"

„Ma ei wihka teid sugugi!"

„Siis sähke!"

Jaan toppis pisukest karbikest neiule pihku.

„Jaan, mis teie mässate, kuhu ma sellega lähen!"

Jaan märkas aga Miina 'häälest, et wastupanek südamest ei tulnud. Ta wiskas ohjad omale kaela, tõmbas neiu pahema käega oma wastu ja parema käega neiu pead enese huultele wajutades andis talle mitu musu.

„Jaan, Jaan, ega sa hull ei ole!" kähistas Miina, „mis sa jändad!"

Ta ajas enese Jaani käte wahelt siregeks ja tõmbas suure rätiku üle silmade.

„See oli selle eest, et sa tõrgud!" sosistas Jaan.

„Sa oled üleannetu, rumal inimene!" Miinale tuli wesi silmi.

„Ja minu pisukest andi sa ei taha?"

„Ei!"

„Ma olen su peale wihane!"

„Ole!"

„Miina, sa teed minuga ülekohut!" rääkis Jaan paludes. „Ma hoian sind nagu oma silmatera, hoian sind teiste pilke ja naeru eest ja selle tasuks saan wiha, põlgtust!"

Jaan pidas hobuse kinni. Miina hüppas wälja.

„Sähke, siin on!" palus Jaan. „See passib teie uue riietele nii wäga!" ja pakkus neiule kingitust.

„Kuhu ma ta panen! Teised naerawad!" wastas Miina tasema, pehmema häälega.

„Siis hoidke minu mälestuseks," ütles Jaan järsku ja kindlalt, „ehk ma wiskan siia maha! Wõtku, kes, kurat, tahab!"

Niisugune järsk pööre Jaanis murdis neiu wastutõrkumise, ja wastupanemata laskis ta sündida, et Jaan kingituse temale pihku surus.

Jaani meel läks rõõmsaks. „Ela hästi, Miinake!" hüüdis ta neiule, — „homme tulen waatama!"

Miina oli wäga äritatud.

Nii hea meelega, kui ta enne oli soowinud, et Jaani õrn habe tema palet paitaks, nii wastumeelt oli kõik Jaani olek praegu. Jaani teos paistis Miinale midagi wastutõrkuwat, pealetungiwat, üleannetumat.

See arwustaw seis Jaani wastu kadus aga niipea, kui ta teelt koju poole hakkas sammuma.

Wirwendaw walgus helkis kambri aknast jalgteele ja enne, kui tuppa astuda, jäi ta akna waewalise walguse alla seisma ja waatas pakikest, mis Jaan talle pihku oli pistnud. Ettewaatlikult wõttis ta paberi ümbert, — pisukene kastikene tuli nähtawale. Ta awas kaane! Süda põksus ärritusest, jalad nõtkusid pisut. Õrn, walge will waatas neiule wastu. Ta tõstis peenwilla eest ära, — karbikese põhjas magas pehme, walge, — niisamasuguse õrna nagu peale oli pandud, — puuwillas hõbedane rinnanõel: ankur, rist ja süda!

„Mis ilus!" ohkas Miina ja astus rõõmust läikiwa näoga tuppa kallist kingitust seeliku tasku peites.

Suurte küsimistega wõeti Miina kodus wastu. Miina kõneles ja oli üliõnnelik. Ta rääkis, kuidas kirikšand neid kõige koguduse ees tänanud. Isal emal oli Miinaga ühes hea meel, ja kaua räägiti ühest ja teisest ja mindi hilja magama.

Teisel päewal oli Miina wara jalul. Ta läks loomi, lehmi ja lambaid talitama.

Laudas wõttis Miina Jaani kingituse taskust ja waatas teda latretule kumal. Kingitus oli tõesti kena. Ta pistis selle oma rindu just kurgu alla, säädis musta jakikäise latriukse klaasi taha ja waatas. Passis wäga! Seal tuli wäike lammas Miina juurde, seesama tall, keda Miina suwel oma käest oli söötnud, ja waatas Miina otsa. Miina hakkas ta kaela ümbert kinni ja andis tallele suud.

Kõige jõuluaja oli Miina üpris rõõmus. Pühad näitasid temale rõõmsamad olewat kui enne. Seda märkasid ka isa ja ema. Jõulus käisid neil hoopis rohkem külalisi kui iialgi enne. Esimesel pühal tuli Jaan teiste lauljapoistega Sawiaugule, tõi Kodarale ilusa pudelitäie topel-proowi wõi „sisnat" pühadeks, sest „mina ju kõrtsimehe poeg, kes sihukese asjaga ümber käib," nagu ta ise ütles.

Ka mõned lauljadtüdrukud käisid Sawiaugul Miinat waatamas.

Nõnda läksid jõulud ja näärid. Külalised käisid ja käidi külas — ja igal hommikul käis Miina laudares latreukse klaasi pealt oma uut rinnanõela waatamas, kus ta rõõmutujus lambatalle musutas.

Näärid tõid Miinale meelehaiget. Külaeided rääkisid: Jaan olla wiimasel jõulupühal all-wallas Pori-külas wäga joobnud olnud ja külapoistega kiskuma läinud, kes teda koledasti peksnud.

See tegi Miina meele kurwaks. Jaan, kes temaga nõnda hellalt ümber käis, olla joobnud olnud ja kiskunud!

„Jaani peab hoidma!" mõtles ta. Ja mida rohkem ta mõtles, seda enam sai ta kindlaks, et Jaani on tarwis hoida. Ja kord sosistas ta oma armsale lambale: „Jaan wõib hukka minna, kui ta sarnaste tüdrukutega, nagu: Kalatoa Ella ehk mõisa Juuli wõi kirikumõisa Anni, kokku jagb... Need tahawad ju Jaani raha, aga mitte Jaani ennast!"

Siis tärkas tal mõttesse Jaanile ütelda ja paluda, et ta ei jooks ega rumalusi ei teeks!

Aga Miinale tuli weel enam meelehaigust. Ühel päewal rääkis ema salaja, et inimesed pidada arwama, et see suur jõulukingitus ei ole tulnud Tallinnast, waid Jaani käest. Miina kohkus

üsna walgeks. Pikse kiirusega käisid tal kõiksugu mõtted peast läbi. Näis wõimalik olewat, et kinnitus Jaanilt tuli. Aga miks pidi ta seda nii salaja tegema? Miinal oli hirmus häbi. Kohe sai ta aru, mis kole jutt sellest wõis sündida, kui asi tõsi oli. Oma au tundis Miina juuksekarwa otsas rippuwat.

„Aga meie wõime ju järele pärida?" ütles ema, kui ta Miina kohkumist märkas.

„Kelle käest?"

„Tallinnast!"

„Mis kasu sellest on," seletas Miina, kes siin emast kawalam tahtis olla. „Siis jääme meie kõige ees narrideks, kui meie sellest ise hakkame larmama! Jäta see minu hooleks, küll ma kätte saan! Sina kinnita aga kõigile, et see üks kiusujutt on!"

Üksinda olles hakkas Miina selle üle rahkem järele mõtlema. Ta kaalus asja igapidi järele ja leidis, et selles midagi hullust ei ole: Jaanil wõiwad kõige ausamad mõtted olla. Jaan, kui tema seda tegi, siis kõige paremate mõtetega Miina wastu. Ja korraga paistis Jaan Miina silmas päästjana, kes sallida ei taha, et Miinat teistest põlatakse, wihatakse — waesuse pärast!

9.

Pühad läksid, läksid Miinale suure arutamise ja mõtlemisega. Kogemata, nagu tahtmata oli ta imelikku wõrku sattunud, kust raske oli wälja pääseda. Mis pidi ta tegema? Alati ja alati seisis Jaan tema silme ees. Wäga hästi märkas ta, mis Jaanil mõttes oli. Ja Jaan oli Miinale enam meele järele kui keegi teine, enam kui Joosep. Joosep oli küll waiksem, mõistlikum, aga Joosep oli julguseta poiss, kes Miinaga, peale armsa waate, mitte midagi muud ei julgenud ette wõtta. Seal segas aga kurb toon Miina rõõmsa arutamise sekka: kui Jaan niisama petab nagu Joosep! Ja igatsusega ootas ta tulewikku, jälle neid pühapäiwi, mis saatust wõiksid selgitada.

Enne kolmekuningat sai Miina isa emaga kutse Annusele tulla kolmekuninga päewal pühi saatma. Joosep ise oli kutsunud ja Miina otsa nõnda waatanud, et Miina lubas.

Olid seal ka ümberkaudsed nooremad koos; pill ürgas ja löödi tantsu.

Miina oli enesele uued, kingitud riided selga pannud ja paistis teiste seast nagu roos lihtlillede hulgast wälja. Aga imeks pidi ta panema, et teised ümberkaudsed neiud, kellest üksgi laulmas ei käinud, temaga wäga pilkawalt ümberkäisid, poisid aga piinasid teda seda rohkem tantsuga, nõnda et

Miinal üsna hing kinni jäi ja wäsimus peale kippus.

Joosep oli Miinaga endine. Ühe tantsu ajal rääkis Joosep temale kõrwasse: „Miina, ma tahan sinuga midagi tähtsat rääkida. Ma lähen wanema inimestele keldrist õlut tooma, sa tule wälja, rehe all saame kokku!"

Soe hoog käis Miinal üle keha. Ta wõitles ise enesega: minna ehk mitte?

Joosep läks, kapp käes... Warsti tõusis Miina ka ülesse ja puges toa waheukseft rehe alla, ilma et seda keegi oleks märkanud.

Pill hüüdis toas edasi.

Mõne minuti pärast ilmus Joosep. Ta wõttis Miina käe pihku.

„Miina, miks sa mind põlgad?" küsis Joosep äritatult.

„Mind põlatakse!" wastas neiu.

„Mitte mina ei ole see, kes sind põlgab," wastas Joosep, „aga sa teed nõnda imelikult, et ma aru ei saa!"

„Et ma laulmas käin?"

„Jah!"

„Ja seda sa ei taha?" küsis Miina.

„Ei taha! Mul on sinu pärast üsna hirm ja kahju. Sa ei wõi arwata, kui armas sa mulle oled. Ma arwan, et mu oma elu mulle nõnda armas ei ole. Mõtle, mis mu hing seal juures ütleb, kui ma

näen, kuidas sind püütakse, ja sa ei saa sellest aru!" Joosepi hääl kähises. „Miina," Joosep pitsitas Miina kätt, „Jaan on üks hukkaläinud poiss. Linnas on ta pärast jõulu isa raha ära prassinud. ma ei taha ütelda, kus! Teised räägiwad, et ta jõulus Pori=küla poistega on kiskunud! Ta tahab sind petta, Miina! Ära mine enam laulma! Mis sa arwad, kas see kellegi au on, nõnda käia? Jää koju! Miina, mu kallis Miina!"

Ta hakkas jälle Miina ümbert kinni nagu kord enne ja katsus talle suud anda, aga Miina surus pea maha ja Joosep puudutas oma huultega tema pearätikut. Joosepil jäi hing rindu kinni. „Räägi ometi, Miina!" sosistas ta.

„Mis pean ma rääkima?" küsis Miina. „Ma ei ole kusgil paha peal käinud, aga sina, ja teised tüdrukud käiwad minuga nagu, Jumal teab, missuguse wiimasega ümber!" Miina hääles oli nutuwaiku tunda. „Sina oled nõnda torm, nagu mõni pahur härg, ei käi enam pühapäiwiti meil, ega midagi! Ise musutad mind, aga pärast jooksed Kõrele ja katsud seal, kuidas lood lähewad! Miina silma tulid pisarad. „Ma arwasin ka, et sa mees oled, aga midagi!" Miina tõmbas oma käe lahti.

„Miina?!" sosistas Joosep suures kurwastuses.

„Mis, Miina?!" wastas neiu pahaselt. „Sa arwad, et mul ei olegi südant! Ei, see Miina saab

ilma Joosepita küll läbi! Ja armastust kerjama ma ka ei hakka!"

Joosepi käed wärisesid, põlwedest kadus jõud. Niisuguseid sõnu wõis ta küll wana Mardi suust kuulda, aga mitte Miina käest.

„Miina?!" hüüdis ta weel korra.

„Noh, ütle ometi, mis kurja ma olen teinud, et sa ikka — Miina ja Miina — karjud?"

„Kallis Miina," kinnitas Joosep, „sa ei ole mulle midagi kurja teinud, ainult mina sulle, et ma sind waewan, ütle mulle, Miina, kas sa mulle tuled, kui ma sinu wõtan?" küsis noormees.

„Aga sinu isat emat?" päris Miina.

„Need on wastu, aga ootame weel, küll nad järele annawad!"

„Millal?"

„Seda ma ei tea!"

„Ja laulmas ei luba sa mind käia?"

„Ei, kui see mu wõimuses oleks!" wastas Joosep.

„Siis ei usalda sina mind, ja nüüd ütlen mina: mina ei usalda ka sind, — ja jutt on otsas!"

„Miina?!" küsis jälle Joosep nagu ei tahaks ta oma kõrwu uskuda... Wastuse asemel kuuldusid Miina kerged sammud üle sõniku. Joosep tukkus mõtetes.

Teinepool nurgas möögis wasikas, ja kukk loputas tiiwadega ja laulis oma esimese laulu... Joosep ärkas ja läks tuppa. Ta silmad otsisid Miinat, kuid see oli kadunud.

Kui wanemad koju tulid, magas Miina norinal.

10.

Peale Jõulu hakkasid köstri lauljad jälle hoolega koos käima: laulupidu oli oodata, ja Karulaba lauljad ei tahtnud wiimased olla.

Ka Miina käis korralikult laula harjutamas. Köster oli ütelnud, et see patt oleks, kui Miina ei laulaks ja nendega ühes Taaralinna ei läheks. Miina ei tõrkunud ka minekule enam wastu; tundis ta ju wäga selgesti, et kolmekuninga päewaga tema wiimase lõnga Joosepi ja enese wahel katki oli tõmbanud! Esiotsa tegi see talle walu, aga kui ta jälle laulmisel hakkas käima, jälle Jaaniga kokku sai, siis kadus wiimane jälg tema südamest Joosepi wastu ja Jaan wõttis seal aset. Ja kui nad laulsid: „Las' mind armsa rinnale," siis waatas Miina oma ilusa sõstrakarwa silmadega Jaani otsa, et Jaan tahtmata naeratas.

Mida rohkem kewade kätte jõudis, seda südamlikumaks läks Miina wahekord Jaaniga, nõnda et lauljad seda selgesti märkasid ja Jaani ja Mii-

nat paari lugesid. Küll katsusid wahel tüdrukud Miinat pilgata, aga Jaan astus alati südikalt neiu eest wälja. Igal niisugusel korral tundis Miina Jaani wastu tänu, ja tal näis koguni imelik olewat, et ta kord seda weidrat Joosepit oma südames oli wõinud kanda, Joosepit, kellel julgust ei olnud oma soowiga wanemate ette astuda ja seda läbi wiia. Iseäralist suurt tänu tundis Miina Jaani wastu selle inetuma riidekinkimise jutu lõpetamise pärast.

„Kuulge, neiu Kodar, inimesed räägiwad, et mina Teile need riided olla kinkinud?“ küsis kord Jaan Miina käest, kui ta nägi, kuidas tüdrukud isekeskis Miina üle naersid, „mis Teie sellest arwate?“ Neiu läks kõrwuni punaseks, aga oma äritust maha surudes ütles ta: „Ma olen ka seda kuulnud, aga siiamaale ei ole ma Teid weel selle eest tänadagi saanud! Olge õige terwed!“

Jaani käes oli nüd kord punastada; aga ka tema sai sellega hõlpsasti toime ja wastas: „Seda wiisi on hästi hea teise naha peal lingu laska! Kas ma mõnele muule ka midagi ei ole kinkinud?“

Ta waatas teiste tüdrukute otsa.

Tüdrukud lõid silmad maha, ja sellest päewast oli riidekinkimise jutt otsas.

Miina oli selle üle ülitänulik ja teisel pühal kandis ta laulmisel Jaani kingitud rinnanõela ees.

„Miina läheb aga õige saksaks," ütles kirikuõpetaja kingissepp poistele.

„Kas need saksad siis taewast on tulnud?" küsis Jaan.

Nüüd juhtus ka tihti, et Jaani Miinat ühes koos mõisast kojupoole läksid ja polnud neil jutust ka puudust.

Pärast lihawõtte pühi, kui Miina jälle oli kuulnud, et Jaan pühadeajal joobnud olnud, mööda walda ümber ajanud ja mõisakubjaga kiskunud, julges ta Jaani käest koju tulles küsida: „Aga ma kuulsin, et Teie pühadeajal joobnud olete olnud ja mõisas kubjaga riielnud?"

„Inimese nõrkus!" naeris Jaan.

„Kahju küll!" wastas neiu.

„Kas Teie seda ei taha, et ma sihukene olen?"

„Ei!"

„Pisikene, waga tallekene!" naeris Jaan ja waatas Miina silmi. Miina naeratas.

„On aga soe!" rääkis Jaan, kes juttu teisale tahtis ajada; „tänawu lähewadgi ilmad wist soojale!"

„Mis seal soojale minna, ongi ju päris kewade!" wastas Miina.

Ilm oli palaw ja mõjus käijate peale. Mõlemad waikisid. Jaan kartis, et Miina jälle juttu endise asja peale ei aja ja küsis: „Ma kuulsin, maikuu esimestel päewadel on kirikherral sündi-

misepäew; ei tea kas köster teda lauluga ülesse ei peaks ajama?"

Miina ei teadnud midagi wastata.

Sellest päewast katsus aga Jaan ennast igapidi Miina meele järele ülewal pidada. Miina märkas seda, ja tal oli hea meel. Üks asi waewas aga Miinat weel, ta ei teadnud, kuidas riidekinkimisega lugu oli. Tallinna ei olnud ta weel kirjutanud ja Jaani käest küsida, ootas parajat aega.

Aeg tuli.

Köster oli tõesti nõuks wõtnud kirikherrat lauluga ülesse ajada. Ehk sündimisepäew küll tööpäewa peale oli juhtunud, siisgi sai ta laulsad kokku, kes aga kohe minema läksid, kui kirikherra lahkus, — tass kohwi ja kanikas saialeiba rosinatäppidega, — äña oli söödud.

Mõisast minnes jäid Jaani Miinat jälle üksinda.

Ilm oli täiesti palaw, kewadine.

„Oleks üsna hea," rääkis Miina, „kui päewawari nagu saksanaistel oleks."

Jaan waatas Miina otsa.

„Ma kingin teile," küsis Jaan, „kas wõtate wastu?" Nüüd nägi Miina, et ta rumalasti oli rääkinud. Paistis, nagu oleks ta Jaani käest seda peale ajanud, sest riidekinkimise lugu polnud weel selge. Ta punetas üleni. Seal tuli talle aga meelde, et nüüd paras aeg on saladust kätte saada ja

vilgates küsis ta: „Ja jälle deemehe nimel nagu jõulus?"

Jaani nägu kahwatas walgeks, siis lõi punaseks, ja sõnu otsides küsis ta: „Kas see Teile wastumeelt on?"

See küsimine oli küll wabanduseks üteldud, aga Miina märkas, et kihelkonna juttudel õigus oli. Niisugust pettust ei uskunud ta Jaani poolt. Ta tundis enese korraga maha tallatud, kihelkonna ees naeruks tehtud olewat. Ta silme ees seisis selgesti tema tulewik, — pilke näod, kui see teadwale tuleb. Kibedad pisarad tulid tema ilusaist silmist ja maharõhutud häälega ütles ta läbi pisarate: „Ja kelle silma ma nüüd weel kõlban!"

Ta pööris enese Jaanist eemale ja pühkis ninarätikuga silmi.

Ka Jaan nägi oma rumalust.

„Miinakene," rõõmustas Jaan neiut, „Miina, ära pahanda! Ma sain ise pärast aru, et ma wähe rumalasti tegin; aga ütle, kuidas wõisin ma oma lugupidamist ülesse näidata? Ma nägin, kuidas teised Teie üle kadedad olid, ma tahtsin näidata, et Teie tuhat korda enam olete kui teised, kõige wähemalt mulle!"

Miina silmad jooksid wett.

„Teised naerawad minu ja mu wanemad surnuks, kui nad teada saawad! Kuhu lähen ma selle häbiga?!"

Jaan oli Miina ligidale astunud ja wõttis neiu pahema käe oma pihku.

„Miina,“ rääkis ta, „seda ei saa keegi, peale sinu, teada, — ja kui teawad, siis teadku... Miina, sa oled mulle kõige armsam, armsam kui ükski muu! Miina, ära ole minuga kuri! Uneta see rumalus ära!“

Ta hakkas Miina ümbert kinni, surus tema pale oma wastu ja waatas waimustatult tema wesistesse sõstrakarwa silmi.

„Teised näewad, Jumala nimel, ära hulla!“ kilkas Miina. „Miina!“ hüüdis Jaan ja surus oma pale jälle wastu Miina oma ning sosistas talle kõrwa: „Kas sa mind armastad?!“

Täis lootust waatas neiu nooremehe otsa, pisarad kuiwasid tema silmis ja niisama tasa sosistas ta: „Ja!“

Nad olid metsa hakule jõudnud, kust otse jalgtee läbi kaasikunurga teiselepoole wälja wiis ja selleläbi umbes pool wersta ringikäiwat maanteed lühendas.

„Kas läheme siit?“ küsis Jaan, „siit on parem minna!“

Miina ei wastanud midagi.

Ja käsikäes kadusid nad metsa magusasse warju...

11.

Laulupidu oli käes. Niihästi pidukomitee, kui ka agendi-herrad olid tublisti tööd teinud: rahwast woolas igast Eestimaa nurgast Taaralinna kokku. Kirjutati ajalehis kõige toredamaid ja waimustawaid kõnesid, räägiti kõiksugustest isamaalistest asjadest, nagu: Taara kuulsasse linna woolab nüüd tuhandeid rahwast kokku. Nende nõu on Eesti laulu ja mängu kuulda, mis tuhandest suust ja sadadest mänguriistust nende kõrwu kõlab. Wanad Taara müürid ja Wanemuise küngas waatawad nagu imeks pannes kõige nende piduliste otsa. Wõidku teid Wanemuine ise oma waimuga! Puhuge hästi, teie Eesti pillid ja pasunad! Tere tulemast kõik teie Kalewi kanged kaswud; tedre toredad tütre-tütred; teie kõik tulete priiusepidule; tere armsasti tulemast!

Pidu tõsteti korraga suureks isamaaliseks wägitööks; wõrreldi eestlasi wana-greeklastega, kes Olympiale tõttasid, ehk küll laulijate seas enam pooled olid, kes ei Olympiast ega greeklastest midagi ei olnud kuulnud, isegi noodid ära wahetasid ja sopraani kas wõi passinootidest laulsid.

Piduga taheti midagi suurepäralist, midagi wõimatumat korda saata. Muistne pühadus kadus nagu pidu juurest, ta sai ülessepuhutud asjaks.

Köster ootas pidu pikkisilmi. Ta tahtis näidata, et tema ainus Israelis ei ole, kes rahwast

äratada ei mõista. Jaan tahtis aga Miinale, oma Miinale, ilusat linna näidata. Ka Miina ootas pidu. Köster oli laulijad ajalehte toredate tükkide ettelugemisega palawaks ajanud, nimetas iga kainemat mõtlejat isamaa äraandjaks ehk kahjulisekS seltskonna liikmeks, nõnda et iga laulja Karulabas end nimelt milleksgi suureks pidas.

Köster teadis rääkida, sõber olla talle kirjutanud, et laulupidul ka suuremad Eesti kunstnikud helikunstis ülesse astuda. „Ja siis wõite ise näha ja kuulda," seletas herra Kopf, „mis imet inimene helikunstis (ta oleks nimelt sõna „wõidus" kunsti asemel tarwitanud, aga sel ajal jäeti uus sõna lihtsalt raswaste asjade ilusa läike tähenduseks) wõib teha," kuna ta Miina otsa waatas.

Ja Miina kippus ka ihust hingest pidule. Nagu pisukene süüa saanud loomakene hakkas tundmine Miinas häält tõstma: sul on ilus hääl ja ilus nägu, sa wõid midagi ette wõtta, kui selleks aga hea juhtumine peaks tulema.

Ja kas polnud Miinal hea juhtumine olnud! Joosepi ja Jaani wahel oli ju suur waks!

Tihti kujutas Miina, iseäranis niisugustel kordadel, kui köster oma kõnekunsti laulikute elukirjelduses oli näitanud, oma waimu silma ette: „Ma lähen laulupidule, seal kuulewad mind suured saksad ja, wõib olla, ehk leitakse mõni rikas inimene, kes armu poolest mind edasi laseb õppida

ehk minu üle waimustatud saab ja niisuguseks kuulsuseks teeb nagu köstrist kiidetud suured lauljannad. Ja kas ei laseks ta siis ka end suure „ausnitiga“ ülesse wõtta?“

Ta surus küll sarnased mõtted maha, aga seal kerkisid nad uuesti ülesse, kui köster jälle kuulsatest laulikuist hakkas rääkima.

„Aga kui mul tõesti wõimalik on edasi kaugemale saada?“ arwas Miina.

Talle tulid lood waestest tütarlastest ja kuninga poegadest meelde, mis teda lapsepõlwes waimustasid, kes ka waeseid tütarlapsi klaasmõisusse olid wiinud ja neid seal kuningaprouadena ülewal pidanud.

„See on luule,“ waidles ta niisugustel kordadel wastu. Aga sealsamas tulid tõsised, kained tegeliku elu pildid neiule meelde, kuidas sealt ja sealt Ann ja Liisu rikkale peremehele saanud ja praegu õnnes elawad. Miks ei wõi ka tema seda saada! Ja Jaan austab teda, armastab südamest, lubas teda oma kulul pidule wiia.

Aga isa? Isa oli esiotsa küll rauda wastu! „Ma olen kuulnud,“ rääkis ta, „et kirikherra oma Annit ka ei pea minna laskma.“

„Neile pidada külalised Riiast tulema,“ seletas Miina. „Proua ütelnud, kui Anni luba küsinud laulupidule minna: „Sa ei saa mitte minema,

meile tulewad wöörad, kes siis riided puhastab ja saapad wiksib?"

„Ja, kui wööraid ei tuleks," küsis Mart, „kas siis sakfad wiksimata saabastega käiksid? Saapad wiksib?"... poolis Mart.

Kui ta aga nägi, et tütar wäga hea meelega laulupidule tahtis minna ja igal päewal sellest rääkis, siis läks ta ise köstri juurde, et asja üle kuulata. Köster arwas aga, kui Miina ei tule, siis minna ka ei maksa. See tõstis wanamehe uhkust. Ta mõtles pisut: siis ütles ta järsku: „Eks ta siis mingu!" Aga köstri poole pöördes ütles ta: „Wisake aga siis nooremate peale ka silma!"

„Ja, jaa, kuidas siis!" wastas köster targa näoga... Ja lauljad läksid, läksid suure pika kahehobuse wankriga waksali poole, et sealt raudteel Taaralinna tormata.

Päew oli kole palaw, tee tolmas ja kititas sõitjate silmad ja kõrwad paksu korraga üle.

Pikk tee hobustega suure soojusega närwastas lauljaid, ja oleks kottu mitte nõnda palju pidurõõmu ligi wõetud, oleksid mitmed sõidu üle nurisema hakkanud. Weel hullem oli sõit raudteel! Wagun oli inimesi täis tuubitud. Ja missugune õhk? Minestusse wõis langeda. Tolm, higi-, saapamäärde-, leiwa-, heeringa- ja tubakahais täitis wagumi alt, kuni ülesse laeni! Ja inimeste näod? Nagu wäsinud rehepeksjail: higised, tolmu-

sed, mustad ja wäsinud. Imeks tuli panna, missugune kroonukäsk neid rahulisest kodust, waikse töö juurest wälja oli ajanud.

Nagu rehepeksjad jõudsid Karulaba eestkased Taara linna.

Tuhandekirjaline waatekoht awas waksalis lauljate silme ees. Kõik oli wõõras. Tuhanded inimesed käisid edasi ja tagasi; tõukasid üksteisist, põimisid läbi, naersid, teretasid, suudlesid; kõikide silmad otsisid nagu midagi... Wõõras, piinlik, rõhuw! Ka Karulaba laulsjad olid nagu wõõrad lambad wõõras karjas. Köster oli nad wagunist wälja toonud, ja nüüd seisid nad ühe koha peal paigal ja ootasid nagu kedagi.

„Oh, Gotthard, sina oled?!" hüüdis korraga keegi saksakeeles nende selja taga. Selle peale tuli magus suudlemine, kus kaks ninahabet teineteisesse ära kadusid. Lauljatel oli piinlik waadata, mõned pöörasid selja. „Ehregott!" sai waimustatud köster musutamiste wahele hüüda.

„Nüüd jääd sa minu juurde?" küsis wõõras herra jälle saksakeeles.

„Mul on lauljad!"

„Oh need anna ära! Korra tuled sa siia, ja nüüd ei saa meie klaas õlut koos ära juua?"

„Kellele?" küsis köster. — Wõõras õpetas, kus juures nad edasi läksid. Lauljad seisid ja waatasid, kuidas masin liikuma hakkas. Warsti tuli

köster ühe inimesega tagasi ja ütles lauljatele: „See herra wiib teid korterisse, olge seal! Ma pean komitee ülesse otsima ja seal ülesse andma. Ärge mind nõnda ruttu oodake. Elage nagu kodus!" Köster kadus Ehregotiga. „Jetzt kommst du doch zu mir um ein Glas Bier vernünftig aus zutrinken!" 1) olid wiimased sõnad, mis lauljad kuulsid.

Juhataja talus lauljad läbi linna ühte kaugemasse nurka, näitas neile ühe tühja maja nagu aida kätte, kus kubu hõlgi sees oli, käskis neid rahulikult puhata ja läks. Lauljad ei teadnud midagi ette wõtta.

„Kuhu see köster kadus?" küsis üks laulja pahaselt.

„Tema wiskab nooremate peale silmi!" naeris teine, ka pahaselt.

„Ja, jaa!" wastas kolmas. „Kuidas siis!"

Jaan lõpetas selle wõõrastawa oleku. Tema, kõrtsis ülessekaswanud, oli kõrtsikohas sarnase öömaja andmisega harjunud. Ta jagas õlekoo kaheks, andis ühe poole neidudele, teise poistele ja muretses pesu wee ja muu tarwituste eest.

Natukese aja mõtlemise järele tuli lauljatesse uus elu, ja tunni paari pärast tundsid nad endid peaaegu nagu kodus.

---

1) „Nüüd tuled sa ometi minu juurde, et ühe mõistlikku klaasi õlut juua!"

Köster ilmus alles teisel päewal, keskhommiku ajal uudse ajalehenummer pihus. Imelikult paistis lauljatele, kuidas köstril kodune waga laad ära oli kadunud. „Hurra!“ hüüdis ta sisse astudes. „Pidu hakkab, pere taadikene! Noh, kuidas magasite, kas selts oli hea?“ Ta naeratas.

Ja Miinat ühes toanurgas märgates, küsis ta: „Noh, minu Miinakene, kuidas läheb, kas hääl on endine. Täna algab meil suur töö!“

Miina lõi naeratama, aga see ei kõlanud tema uniste silmadega ega wäsinud näoga sugugi kokku.

„Mitte nõnda nukker olla,“ rõõmustas köster lauljaid, „kuulake, kuidas teised elawad!“

Ta wõttis lehe ette ja luges: „Koguni suur pühadus täidab mu rinda, kui ma seda kirjutan. Mu süda hüppab sees teades, et eestlasel jälle wõimalik on mitme tuhande häälega priiuse mälestuseks oma keisrit kiita. Pühadus täidab Taara linna! Päikene mängib ülewal taewas Ilmarise kojas ja waatab naeratades alla, — meil on pidupäew! Igaltpoolt woolab püha Eesti pinnalt ärkanud poegi Taaralasse, juba tee peal kuldselget häält kuulda laskes. Terwe rahwas on otse tõusmas: igalpool rõõmust ärateletatud näod, pühadusest hiilgawad silmad, lustist magus jutt. Hõissa! täna köidab end lauluwägi Eesti kindlusega!“ Selles toonis luges köster weel kaua edasi, ja imeks oli panna, kuidas

wäsimus kuulajate paledelt kadus ja rõõmus meel aset wõttis. Ajaleht oli oma kohuse ausasti täitnud, nagu pitswiina enne lahingut..

Wähese söögiga läksid lauljad ametisse — pidule! Miina tundis enese nagu kadunud olewat. Kõik tema lapselikud lootused olid kokku wajunud.

Ja siis pidu ise. See suur kõlakoda, oma suurepäraliste wiguritega, kanneldega, lippudega, pärgadega, juhatajatega, lauljatega, pasunapuhujatega... Issand Jumal!... Kes jõudis seda kõik waadata, tähele panna!

Miina ujus ühes enesele koguni tundmata luuleilmas, kus teda weeti, saadeti, tõmmati ja aeti!

Ja kõige selle juures need ilusad õhtud, kuhu Jaan teda pärast wiis!

Puruwäsinud nagu jahikoer pärast päewast jooksmist tuli: ta sinnasamasse tühja, õlgega täidetud kuuri, kus pidi puhatama. Aga, kes seda l.sekis? Selle eest muretsesid poisid. Tehti wallatust, pitsitati ühteteist, murti, muljuti! Ja et kõik hea oleks, siis muretsesid nooredmehed magusate saiade ja joodawa wiina eest. Alles, kui hommik kätte tuli, wajusid silmad mõneks tunniks. Poolest keskhommikust tuli köster silma nooremate peale wiskama ja neid lauluharjutusele wiima. Jälle algas päew, mitte parem kui esimene... Ja nõnda, kuni lõpuni.

Wiimane õhtu mõjus Miina peale iseäranis. See oli see oodatud aeg, kus rahwale näidati, mis haritud wõidus ehk wõitud haridus jõuab teha. Astusid mitmed haritud kuulsused ette ja laulsid ja mängisid, rahwas hõiskas hurra ja „nad elagu", ehk küll Miina meelest enam sellele kuiwetanud noorsandile, kes tagalawal sabakuues edasi ja tagasi jooksis kui kunstnikkudele.

Miina oli õige äritatud, rõõmus; aga weel suuremaks läks ta rõõm, kui Jaan tema ühte suurde kuuri kontserdile wõttis, et näidata, mis talumajast wäljatulnud kunst niisugustes suures hoones wõib teha! Tuhanded käed plaksutasid, tuhanded hääled hüüdsid „brawo"! „bis"! „weel, weel"!.. Miina oli üsna uimane seda kuuldes... pärast nälginud päewa, pärast päewast tööd, närwide ärritust!

Ka Jaan oli täna õhtul wäga heas tujus. Hästi tihti käis ta puhwetis, ja selgesti märkas Miina, kuidas Jaani keel pehmemaks läks, silmad ikka enam hiilgama hakkasid. Imetihti söötis ta Miinat kõiksugu maiustega.

„Jaan, saab küll!" keelas Miina, kui Jaan jälle puhwetti läks.

„Mu Miinakene!" naeris Jaan.

„Niisuguseks wõid ka sina saada!" rääkis Jaan ja näitas käega lawa poole.

„Jaan!"

„Miina?!"

Kontserdi lõpul sai Jaan ühe oma laulajaga kokku.

„Lähme koju!" ütles laulja.

„Meie läheme Wanemuisesse ja siis Saksa teatrisse!"

„Soo-oh!"

Jaan wõttis woorimehe. Kõrwu istusid nad. Wanker õõtsus ja sõitjad waarusid pisut, ja Jaani õrn habemekene puutus Miina pale külge.

„Jaan!"

„Miina!"

Wanemuises oli hiline öö. Pool mängu oli möödas. Jaan tellis õhtusöögi.

„Miina wõta keha kinnitust!"

„Ei, ma taha!"

„Wõta pisut weini, see kosutab!"

„Ei!"

„Wõta aga peale!" pakkus Jaan, „muidu lahja!"

Miina katsus. Jaan naeris. Miina naeris ka! Aga kuidas hakkas see pähä! Wäsinud........

Ilma et Jaani Miinat Wanemuises näitemängu oleksid waatanud, wõttis Jaan woorimehe, ja sõitsid minema.

„Tammele!" hüüdis Jaan woorimehele wankrisse ronides ja Miina käest kinni hoides.

„Kuhu?" küsis Miina aralt.

„Miina!!"

„Jaan?!"

„Minu Miina, Miinakene!!"

„Jaan?!" sosistas Miina. . . . .

Köster wiskab silma sõbra juures klaas õlle peale!

Ja woorimees sõitis. . . . .

12.

Laulupidu oli möödas. Aeg weeres, weeres ja weeres.

Paljud wõrdlewad aega woolawa jõega, tuulega, uduga, aga hoopis enam ühisust on temal kangruga. Waata, kui ühetasa laseb ta lõnga nii tund tunni, päew päewa järele oma kangalõimesse; waata, mis ilusat riiet ei mõista ta walmis kududa, ja pane tähele, mis lihtne, kõigile kõlbaw, aga ühes ka, kui kirju-kirjaline, murumureline ta miimele on; waata, kuidas ta mõnele moe-kuue tarwis riide walmistab, teisele aga nõnda wanamoodi kujub, nõnda wana kirjadega ja toimedega! Ja pane tähele, missugune suur sarnadus ajal-riidega kandmise poolest on: mida uuemoodsem, seda rutem ta lõpeb; mida lihtlabasem, seda wastupidawam! Suurema jao inimestele kujub ajakangur moeriiet: kanna mõni päew ja juba soowid uut, uue kirjaga, uue wärwiga ülikonda saada.

Tihti on isegi surma läbi kurwastatud inimestel tema murelisest kangast kuub seljas, kuni must lint ümber käe ehk must loor näo ees. Miinale kudus aga aja-kangur labast riiet, labase koega, nagu tuhanded ja sajad enne teda on kandnud, ja mida eluaja kanda saab ning paljudelegi weel pärast surma!

„Ja, mis see oli?!“ mõtles Miina üksinda kodu olles. „mis see kõik pidi tähendama?!“

Mida rohkem aeg sügise poole wajus, seda enam läks neiu süda aramaks. Ta tundis nagu oleks see ümberpöördud, werine, ja selgesti tundus, kuidas süda enam tööd ei tahtnud teha, werd ihusse ajada; kuidas paled kahwatama lõid, pea tühjenes, niisama ka tema hing.

Tihti käis ta peegli juures ja waatas ennast. Tõesti, paled olid kahwatanud, silmad hallid. Siis tuli talle ahastus peale, ja see oli nõnda hirmus, et mitu korda tärkas mõte: lähen teen omale otsa.

Iga puuoks, mis tee poole kaswanud, ütles temale: „Küll siin on sul hea rippuda! Tule, ja las' teised sind siit leiawad!“ Iga teri-riist pakkus ennast tema teenistusesse ja meelitas: „Tule, ja lõika, üks ainumane wäikene kord tõmmata ja...“ Neiu mõistus läks segamini. Wulisejas ojakeses kuulis ta näkineiu laulu: „Kena neitsi, puna põske, käharpeaga kaunikene! „Küll on kena alla ilma, alla ilma asuneda...“ Ta läks kaewule wett tooma,

— ja juba paistis talle kaewu peeglipinnalt klaas-paleed särawa akendega wastu. Tihti nägi ta ammuoodatud kuningawõsu weest wastu waatawat ja meelitawat: „Siin on, siin on neitsi noori, siin on hea elada,“... Miina keha hakkas wõdisema ja täie pangedega jooksis ta toare.

„Issand Jumal, mis minuga on?!“ ohkas ta pangi käest ära pannes. Seal tuli talle nagu läbi udu meelde, kuidas nad olid Jaaniga sõitnud... Siis hakkas ta ennast sõimama, ta wandus enese maa-põhja, maapõhja kõik: Jaani, laulupidu... kõik! Ja mida rohkem ta waewles, seda enam kadus rahu, ta õrn, südant sulataja ilu.

„Issand Jumal!“ kaebas ta, „ega's ometi?! Saada kõik mööda, saada, saada... saada!“

Õhtul luges ta mitu „Issa meiet“ üksteise järele ära ja ohkas.

„Miina, mis sul wiga on, tütrekene?“ küsis ema.

Miinal seisis nutt kurgus kinni, aga ta hoidis tagasi.

„Miina, miks sa enam ei laula?“ päris isakene.

Miina süda pöörles sees! Ta ei teadnud, mis ta wastama pidi.

„See laulupidu ajas kõik isu ära! Jookse, waewle — ilma söömata, joomata, päris häda. Ihu praegu weel walutab!“

„Kas teie enam laulma ei lähe Issanda kiituseks?" küsis isa.

„Köster peab praegu wahet. Sügisel hakkame!" Miinale oli see sügise hirmus oodata.

„Peaks ometi Jaani korraks nägema," arwas neiu, „ma räägiksin temale, kui hirmus sant mul on."

Aga Jaan oli mitu aega kadunud. Miina kuulis, Jaan olla peale Jaani linna läinud ja sealt Riiga ja ei pidada praegugi weel kodus olema.

„Ega ta ometi ei . . ." wiimane sõna ei tahtnud neiu mõistusesse mahtuda.

Oodates, ahastades läks aeg. Korraga käis jutt läbi: Jaani isa olla esimesest juulist Risu kõrtsist lahti ja pidada linna minema õllepoodi pidama; mõisa olla tema lahti ütelnud, sest et politsei mõisa käest kõrtsiõiguse ära oleks wõtnud, kui ta edasi oleks pidanud niisugust kõrtsimeest, kes öösiti tagakambriles inimesi juua, kaarta mängida ja muid roppusi laska teha.

See teatus mõjus Miina peale wäga rõhuwalt. Enam ei jõudnud ta oodata, ta kirjutas Jaanile kirja.

Ja tuli wastus:

„Tulewal pühapäewal lähen ma mõisa õllerehnungi maksma. Tule wäljapoole! Otsetee peal saame kokku, mujal ei ole kohta!

J. W."

Pühapäew tuli, — ja Miina läks.

Pika piinliku ootamise järele tuli Jaan ja leidis neiu wesiste silmadega eest.

Miina nuttis nagu peksasaanud laps: pearätiku otsad olid märjad, et wääna wett, nii palju oli ta pühkinud.

„Miina, mu Miinakene!“ hüüdis Jaan ja tõmbas neiu kaenlasse. „Miina, mis on?“

„Ma olen wist kadunud!“ lukšus neiu.

„Mis on?“ küsis Jaan.

„Miks, miks, sa—a, sa...a... Jaan?...“ rohkem ei saanud Miina läbi ärituseluksude ja nutu ütelda.

Jaan mõistis wäga hästi, mis Miina ütelda tahtis.

„Pole wiga, Miinakene,“ rõõmustas Jaan neiut, tema pead silitades, „pole midagi wiga, sa oled ju minu oma! Kas?“

„Jaan, ära mine kaugele ära!“ palus neiu Jaani otsa lapseliku usaldusega waadates, „mul on hirmus sant, mu mõistus tikub kaduma, Jaan!“

Jaan lõi naeratama. Ta tahtis teisele head meelt teha, aga kurwastas neiut weel enam!

„Jaan, ma suren!“

„Pole wiga, kulla Miina, pole midagi wiga, sa oled ju minu oma!“

Jälle lendas usaldaw lapselik pilk Jaani silmadesse, ja nagu waluga küsis Miina, mida ta

iialgi küsida ei oleks tihkanud: „Jaan, kas sa ka warsti mu ära wõtad?"

Jaan andis neiule suud.

„Warsti, warsti," sosistas ta, „meie läheme linna, seal wõtame kõrtsi lahti, ja sina tuled ka sinna!"

„Jaan, ära mine ära!" palus neiu, ilma et ta oleks teadnud, mis palus.

Noormees tõmbas Miina oma rinna wastu.

„Kas on nõnda hea?" küsis ta naerdes.

„Kui hea on su juures olla"...

Keegi pragistas lepa wõsadikus.

„Ja siis jumalaga!" ütles Jaan ümber waadates ja kohkudes.

„Jaan! ära mine ära!" nuttis Miina luksudes.

Jaan aga kiskus enese nutja neiu käest lahti ja ruttas mõisa õlle-rehnungi maksma!

Miina wajus tormist murtud lepakännu najale otseti ja nuuksus seal, kahe käega oma ainust toetajat rindade wastu hoides.

15.

Sügisel kuulutas jälle kirikherra kantslist: „Lauljad, tulgem kokku! Issand on teid õnnistanud! Meie oleme kuulnud, kuidas teie Issanda kiituseks olete wõtnud laulda! Ja ilma ees olete teie näitanud, et teie mitte teistest halwemad olete. Teie olete laulmise pidul oma hääl oma armsa isa-

maa kiituseks lasknud kõlama! See on hea! Ja meie soowime südamest, et weel kaks wõi kolm nooredmehed wõtaksiwad ennast kihelkonna kantri juures ülesse andma, et meile weel koori pealt wõiks kõlama see ilus laul „Betlem Efrata!"

Miinat pani see kuulutus mõtlema: „Mis teha?" Et aga mitte teiste tähelepanu enese peale tõmmata, läks ta ka!

„Miina, mis teil wiga on?" küsis köster ja silitas neiu pead.

„Miina kurdab Jaani!" laskis kirikumõisa Anni peenikese häälega. Miina läks punaseks.

„Pole wiga!" rõõmustas otsekohene ja waga südamega köster Miinat. „Laulu lindude seas ei tohi niisugune kurwastus kaua kesta. Need wahetawad seda kaupa tihti. Hiljuti lugesin ma, et kuulus laulja läinud … noh, waata, … nimi unus ära, noh, ükstapuhas, ega nimi meest ei riku, jälle ühele parunile mehele!" … Lauljad naeratasid.

„Ma lugesin ka!" kinnitas üks lauljatest.

Miina katsus ka muiata, mõtles aga südames: „Inetumad inimesed; kuidas wõib sedasi rääkida!"

Aga juba hakatuses märkas Miina, et tal siin enam midagi teha polnud. Tüdrukud hoidsid temast eemale, poisid käisid wäga jämedalt ümber.

Ja teisel, kolmandamal pühal läks päris lugu lahti. Kirikumõisa Anni, Kalatoa Ella ja mõisa

Juuli olid köstri juures käinud ja nõudnud, et köster Miina ära ajaks: nemad ei taha niisuguse häbemata tüdrukuga koos olla, kelle kohta halwad jutud käia!

Köster kohkud. Kuidas wõis see olla? Ja hiljuti oli tema Miinat kiitnud ja tema palet silitanud: ehk oli see köstri aule teotuseks, et tema sarnast inimest käega puudutas!? Ta küsis asja põhja.

Ja nüüd seletasid tüdrukud, mis nad teadsid ja naerdes rääkis Anni: „Nad käinud ju Jaaniga wiimasel laulupidupäewal saksateatris“ ... ja turtsus ise.

„Millal?“ küsis köster.

Nüüd seletasid Juuli ja Ella.

„Kus siis teie olite?“ küsis köster Ella käest.

„Meie olime Wanemuises.“

„Näitemängul?“

Ella läks punaseks. „Ei just mitte, meie olime aias ja jõime selterst, mu pea walutas!“

„Kellega?“ küsis jälle köster tõsiselt.

Ella pidi ütlema, et kirikualt kingissepaga, aga mõtles ümber ja ütles: „Juuliga wist!“ Ja Juuli poole pöördes lisas ta temale küsides: „Sina wist olid seal? Juuli, kas?“

Nüüd oli kord Juuli käes punetada. Juuli oli noore kärneriga botaanika aias olnud ja aega

kasuga tarwitanud, sest kes kodu neid oleks kokku lasknud, wana käis kullisilmil kannul.

„Jah, meie sõime sokolaadi!" wastas Juuli.

Köster ei pannud seda aga tähele ja noomides ütles ta: „Ja Miina jätsite teie selle Jaani kätte, see ei olnud ilus!"

„Kas meie teda sabast kinni peame hoidma? Ena, pisukest titekest!" pilkas Juuli.

Seda lugu pidi tema, kui waga kirikuteener, järele pärima. Ta kutsus Miina kohe ette ja hakkas teda noomima.

Miina sai aga wihaseks. Käskis ise köstrit oma tüdrukute ja teiste lauljate järele waadata ja kinnitas, et teda rahule peaks jäetama!

„Wana Mardi tütar," arwas köster, „niisama jonnakas!"

Miina oli niisuguse ümberkäimise üle hirmus pahane. Kuidas käidi esiti teda palumas, ja nüüd, — kuidas teotatakse!

Miina ei läinud enam laulma.

Lugu köstrimajas lagunes üle kihelkonna ja läks ka wana Kodara kõrwu, ja see wõttis tütre käsile.

„Sust räägitakse halba," ütles isa kurjalt, „ütle, kas ma pean sind oma majas wõi mitte?"

Seda aega oli Miina juba ammu ootanud. Tal oli kõik walmis mõteldud. Kuhu pidi ta mi-

nema, kui ta isale seda kõik oleks rääkinud, mis sündinud.

Ja, mis oli siis õieti sündinud? Miina ei wõinud midagi ütelda. See pisukene südamehalbtus, see sealiha haisu põlgamine küpsetamise ajal, see soolase ja hapu armastamine; need pisukesed uimased peawalud, need rahutud tundmised, mis need kõik pidid ühele terwele, noorele, ilusale Miinale tähendama!?

Ja kes on terwisega igawese aja peale kontrahi teinud?

„Pea, ehk ära pea!" wastas Miina külmalt.

Niisugune wastus pahandas isa ja jalga wastu maad lüües küsis ta wihaselt:

„Ma küsin, kas sa oled weel mu tütar!?"

„Olen!"

„Täiesti, nagu enne?" isa waatas Miina otsa.

Nüüd pidi Miina isa kaela langema ja kõik ütlema, aga polnud ju weel midagi niisugust, mis tunnistada oleks sündinud.

„Jah!" wastas Miina kindlalt.

„Mis nad siis räägiwad?"

„Lori!" ütles Miina ja lõi silmad maha.

„Aga tersiis, tõi tewka,"[1] põrutas isa rusikaga wastu lauda lüües, „ja katsu sestna umeret, Ungru woinas põll, Rõmski woinas põll, sestna

[1] Hoia sa tüdruk

sill, matri, tewka, ubjuu!"1) laskis Mart oma keeles, ja habemesse urises ta: „tõi tersii tewku kak siniitsa oka, i rapadet, kak swed pod Poltaawi!"2) See Jaan tahab tappa!"

„Stupai!"3) ütles ta wihaselt Miinale.

Ema oli kapsaaias seda taplust kuulnud ja tuppa tulnud.

„Mis sa pragad siin, wanamees, sa lähed ikka jampsiks! Iga tühijutt teeb su hulluks. Teised räägiwad ju kadeduse pärast!"

Miina läks wälja.

„Mine aja lambad lepikust koju!" käskis ema.

Miina läks. Kaks walget lammast ja kaks pisukest tallekest waatasid Miinale wastu ja olid tunnistajaks, kui ta nuttis. Oh, oleks see wanal ajal olnud, siis, kui õnnis Tedretütar elas, oleks neist pisaratest kaks järwe saanud, aga need ajad olid jäädawalt möödas. Ta ringutas käsi üle pea ja luksus, ja lambad waatasid ja waatasid ja tundsid, et sellel inimesel tõesti wäga, wäga halw oli!

Weel hullemaks läks aga lugu järgmisel pühal. Kiriku kadawikus seisis kuulutus pealkirjaga: „Lõbuworstidele Issanda kiituseks," ülewal, et

---

1) Mina tahan ausaste surra. Ungru sõjas olin, Krimmi sõjas olin, elasin ausasti, waata, tüdruk, tapan! 2) Sina hoia tüdrukut nagu silma tera, aga laob nagu Roots Poltawi all. 3) Mine.

kantri isand Kopp (mitte Kopf) oma wabriku jälle lahti on wõtnud ja nüüd noori „sugu-“ wendi ja „sugu-“ õdesid kihelkonnast ülesse otsib. Siis oli all suur lubadus, mis kõik selle eest laulsatele ei anta... Seda kõik ülesse kirjutada, lubab ükfi türgikeel. Miina oli aga kõige enam teotatud.

Selle järeldus oli kohtu uurimine, — ja köstri koori lõpp.

„Kahju,“ seletas kirikherra köstrile, „et niisuguse tühja lori pärast teie koor lõpeb!“

„Kahju, kahju!“ seletas köster, „siin metsanurgas on inimesed wäga harimatud. Iga pisukene kooskäik, ja kohe on inimeste seas halwad jutud. Eestlane ei taha oma rumalusest lahkuda!“

„Ja siis ei saa meie enam seda ilusat „Betlem Efratat“ kuulda?“ küsis hingekarjane.

„Ehk saame weel?“ wastas köster lootust andes.

14.

Ja tõesti said nad weel kord „Betlem Efratat“ kuulda.

Maakonna linnas peeti sinodit, ühes sellega ka koosolekut, kus köstrite wanadusekassa asutamise üle arutati. Kirikherra baron Stolben ja köstri-isand Kopf sõitsid ka sinna osawõtma.

Tee wiis reisijad kirikutest, kõrtsidest, mõisadest ja talumajadest mööda, ja igas kohas olid oma kohalised jutud.

Kahjatseti oma kihelkonnas kiriku wäiksuse, kõrtsi suuruse, mõisawanemate hooletu ja kõlbmatu elu üle. Sõideti ka Sawiaugult mööda.

„See on wist Sawiaugu?“ küsis waimulik.

„Jah!“ wastas köster.

„Kes siin nüüd peaks elama?“ küsis kiriksand.

„Keegi kingissepp, ka üks wana soldat!“

„Aga mitte nii pöörane nagu wana Mart,“ naeris waimulik.

„Pöörane?“ küsis köster, ta ei saanud hästi aru, mis kirikherra sellega tahtis tähendada.

„Kas teie siis kirikumõisas ei olnud, kui see, — — see on wist wiis aastat tagasi... Mitu aastat see on tagasi?“ küsis Stolben.

„Ah sooh,“ naeris köster, „teie mõtlete wist seda korda, kui wana Kodaras teid sõimamas käis? Seda on neli aastat. Sügisel saab neli aastat, see on, mitte sügisel, waid peale jõulu!“

Mõlemad waikisid, sest lugu andis tõesti mõtelda.

See oli peale jõulu, kui wana Mart köstri juurde ilmus ja isanda järele päris.

„Meil ei ole isandat!“ wastas emand wihaselt

„Mis teil siis on?“ küsis wana soldat kurjalt.

„Meil on herra,“ wastas köstri naine.

„Aru sai,“ urises soldat wihaselt, „noh, kus see „herra“ praegu peaks olema?“

„Herrad on kirikumõisas!“ lausus emand peenelt.

„Sooh!“ urises wana Mart ja läks kirikumõisa.

Seal nõudis ta kirikherraga kokku saada.

„Aga köstriisand on õpetajaherra juures. Kas sa ei wõiks oodata?“ küsis kiriksanda emand köstri „isanda“ ja õpetaja „herra“ sõna selgelt wälja rääkides.

„Mul on nende mõlemiga tegu,“ wastas wana.

Wana Mart lasti sisse.

„Strawia selajem,“1) astus wana ette.

„Noh, mis sa palud?“ küsis kirikherra Stolben, kes ikka nende sõnadega talupoegi wastu wõttis.

„Ei ma palu seekord kedagi,“ ütles wana ja ta hääl wärises, „aga ma tulin küsima, kuhu teie minu tütre olete pannud?“ Ta teine silm wirwendas weest.

„Mina?“ küsis waimulik.

„Ega mina ei tea, kummal ta enam passis, wassi wisakaroodi?“2)

„Kuidas — m e i e?“ päris köster. Kirikherra waatas põlastades wana soldati otsa.

---

1) „Soowime terwist!“ 2) Teie kõrgus.

„Kes tellis mu tütre laulma, kes see oli?" käksus wana.

„Mina!" wastas köster.

„Siis andke mu Miina kätte?!" hüüdis wana Mart wihaga.

„Ei tema pole siin!" seletas waimulik. „Kas teie tütar kadunud on?"

„Kapaala tewka!"1) nuttis wana. „Sain Tallinnast raamatu, et õde ootab teda wäga, aga jutud käisid ümber, et põle teda seal üh! Läksin siis linna, sealt sain oma paiuki kätte, läksin Tallna waatama. Tewki netu!2) Tullin tagasi. Käisin Jaani pool, tema wanemad peawad linnas kõrtsi wõi rahtlet!"... Wanamees sai wihaseks. „Serti," wandus ta, „nüüd on kõik puhtad; keegi ei tea; mind aetakse majast wälja; mind, wana inimest, Nikolaajewski soldatt, wesdee põll, Ungri woinas põll, Rõmski woinas põll i meene rest jest, serti, wõtalkaali!"3)

Wanakene istus ise kirjutuse kambri pingi peale ja pani oma näo kahe käe wahele.

Kambris walitses surmawaikus.

„Ja mis meie sinna wõime parata?" rääkis

---

1) Tüdruk on kadunud. 2) Tüdrukut ei ole! Nikolai soldat, igalpool olen olnud, Ungrusõjas olin, Krimmisõjas olin, minul on rist, . . . 3) lükasid wälja.

kirikherra. „Teie patud lööwad teid! Alandage ennast Issanda käe alla ja andke see politseil teada!"

Wanameest nagu oleks keegi palawa oraga pistnud.

„Teie Soodoma pealikud," karjus wihane wanamees püsti tõustes, „mind peksawad minu patud, aga kes wedas mu tütre wälja, wõi nüüd: minu patud"... Ta ei jõudnud enam edasi rääkida.

„Mõtelge, Mart, mis teie räägite," noomis waimulik kurjaks saades, „see oli Issanda kiituseks, ja et teie üleannetu tütar hukka on läinud, siis ei ole ometi laul selles süüdi?"

„Aga Jehoowa ütleb: „Ma ei kuule neid mitte," kisendas wana Mart, „kus mu tütar on?"

„See wana on oma kurbtusest hulluks läinud," ütles kirikherra köstrile Saksa keeles, „mure, mure!"

Ta läks osawõtlikult wanakese juurde, pani oma käe ta õlale ja ütles maheda häälega: „Minge koju ja puhake wälja, teie olete äritatud, ja siis räägime!"

„Ka teie!" nuttis wana ... ja astus murtult wälja.

Aga tagasi tulla ta oma jalaga enam ei saanud. Ta puhkas liiga kaua. Teda toodi küll weel

nende herrade juurde, aga jalad eespool ja pea laastupadjal, käed rinde peal risti!

Ema nuttis teistele: „Hakkas teine ikki seest karjuma, näitas ikki: siit, siit walutab! Näe, näe — nüüd siit ülewalt, nüüd siit!“ — ja ema näitas käega esiti kõhu, siis rinnalesta, siis kõri peale — „ja siis suri ära! Wana inimene, aeg oli juba käes minna! Ja Miinat pole ka kodus, Tallinnas!“ . . . .

See lugu andis mõtelda, sest tükk maad oli juba sõidetud, kui kirikherra ohkas ja küsis:

„Ja kus Miina praegu peaks olema?“

„Rahwas räägib nõnda,“ wastas köster, „Tallinnaminek olnud puhas pettus. Ta pole Tallinnas olnud. Aga tagasi pole ta ka enam tulnud. Läinud Jaani juurde. See hoidnud teda mitu aega warjul. Pärast elanud kahekesi linnas ja nüüd pidada Jaan mööda laatasid käima lõõtsapilli palaganides tõmbamas, ja Miina lüüa trummi kõrwa!“ . . .

„Fui, mis hirmus, ja missugune neiu!“

„Ja missugune hääl!“ rääkis köster.

„Kahju, kahju!“ ohkas kiriksand.

Juba jõuti uutele kohtadele, ja uued jutud asusid asemele.

Enne õhtut saadi linna ligi, kust nad Annuse Joosepist mööda sõitsid, kes alandlikult teretas.

„Tere, mu armas Joosep!" teretas õpetaja ja tõld weeres pikalt edasi: hobused wäsinud ja kiwiteel halb sõita.

Juba eemalt hakkawad linna majad peale. Kõige enne on paar kõrtsi, mida rahwasuus imelikult „Betlem" ja „Jeruusalem" kutsutakse. Miks neid nõnda kutsutakse, — ei tea. Wõib olla, et kalli kohtade suuremaks meeldetuletuseks, wõib olla ka suure armastuse pärast nende wastu: Teewad nõnda mõisa ja kirikumõisa saksa wist ka suurest armastusest talurahwa wastu, kui nad oma weistele ja hobustele talurahwale armsaks saanud nimed „Leena, Madis wõi Jüri" panewad? Miks ei wõi siis talupoeg mõnda kõrtsi, kust talle niipalju tarkust wälja on woolanud, — mida saksad ise kõige paremini teawad, — mõne püha koha nimega kutsuda!?

Parajasti oli sakste tõld „Betlema" kohta jõudnud, kui kõrtsi uks lahti kisti ja üks inimene, naisterahwas, wälja wisati, kes hästi jalge peal ei seisnud, waid istuli kukkus. Seljas olid tal kenad riided, ja jakil suur suu-auk, misläbi halasti ihu kaugele wälja paistis. Parema käewarre ümbert oli tal käis ära, nõnda et kena, tubli, ümmargune halasti käewars õhtuse päikese käes nagu

pildil hiilgas. Wäljawisatu istus rahulikult, nagu ootaks midagi, nagu mõtleks ta. Seal läks uks jälle lahti, ja enne lükati üks ja siis teine madrus kõrtsist välja. Teine neist hoidis naisterahwa jakikäist nagu wõidulippu käes.

„Wõi weel kiskuma, häbemata sead!" wandus wäljawiskaja. Madrused pöörasid ümber ja tormasid ukse kallale. Sel pilgul jõudis sõitjate wanker just istuja kohta. See lõi silmad sõitjate peale, tõstis siis oma ilusa, lihawa käe, mis nagu marmorist oli wälja raiutud, kõrgele taewa poole ja joobnud häälega laulis ta: „Ja sina, Betlem Efrata, Juudamaal..."

Köster kohkus.

Madrused jätsid uksetõhkumise, wahtisid laulsjat ja naersid täiest kõuast, kuna teine jakikäisega takti lõi.

„Hirmsad inimesed, kes naisterahwa niikaugele loomaks on wõinud teha," kaebas kirikherra ja pööris silmad laudplangi poole, mis kõrtsimehe kapsaaeda ümber piiras, ja et rutemini sealt ära saada, wilistas ta wäsinud hobuseid sõidule.

Nagu kogemata tõusis ta silmade ette pilt endisest elust, kus ta üliõpilasena kord kolme sõbra seltsis „Hotel Pihkwas" lihawõtepühade öösel...

Ta mõte jäi seisma... Ta ohkas!

Köster nägi kirikherra patupõlgtust, ja teise südamlikku ohkamist kuuldes wõttis ta ninarätiku ning pead pahemalepoole pöördes, nuuskas ta ja pühkis silmi, ja tegi seda üsna kaua, sest nõnda wõis hästi kõrtsi ukse ees istuwat tüdrukut näha.

„Jah, nii olab see lihalik maailm," ohkas köster kuuldawalt ja pani rätiku tasku.

Mõne minuti pärast pööris ka kutsar pukil ümber ja waatas riiweti tagumisi rattaid, kas need ikka terwed on, kuid ka temale oli joobnud, paksu käega tüdruk kõrtsi ukse ees waatamise wäärilisem kui rattad.

Selle ajaga oli ka Joosep Betlemma kohta jõudnud. Taluwanker põriseb ikka enam. Istujale paistis põrin iseäralikuna ja waatas sõitjat. Ta suured sõstrakarwa silmad uurisid midagi, ja äkitselt nagu midagi meeldetuletades jättis ta laulu pooleli, tõstis ka teise käe ülesse ja hüüdis siis täis kurblikku walu, nagu oleks ta rööwlite käes: „Joosep!"

Joosep tahtis wist hobusele piitsa anda ja preestri ja leewiti moodi ka mööda sõita, aga seal tuli talle midagi meelde... Ta pidas hobuse paigal.

„Ei tea, mis Joosep seal selle joobnud tüdrukuga hakkab tegema?" küsis kutsar naerdes üle õla.

Tõllasistujad waatasid tagasi. Selgesti paistis istuw naisterahwas, kes täie näo maantee poole oli pööranud, neile silmi. Juuksed, käharaks tehtud lokid katsid tema pisut porsunud otsaesist, mille all sõstrakarwa silmad täis abipalumist Joosepi otsa waatasid. Joosep oli oma käe tema piha ümber pannud ja awitas ülesse; naisterahwas oli aga parema käega Joosepi õlast kramplikult kinni haaranud ja waatas armu paludes ja abi oodates ülessepoole nagu Peetrus, kui teda merelaineteſt, kuhu ta rinnuni oli wajunud, wälja tõmmati!

„Waadake ikka!" naeris kutsar.

„See on ju Miina?" küsis kirikherra ehmunult. „Mis hirmus! Mis kole!" Tõsine walu, südamewalu paistis tema silmist....

Ja ühe korraga nagu ühest suust wastasid kutsar ja köster:

„„Miina!!""

Suurel Reedel 1899.